

FAINOMENA ARATEA

*

TÄHTIÄ JA TÄHDISTÖJÄ KUVAAVAT ADJEKTIIVIT
CICERON, GERMANICUKSEN JA AVIENUKSEN
KÄÄNNÖKSISSÄ

Sami Koski
Latinan kielen
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Marraskuu 2002

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen	Laitos Kielten laitos
Tekijä Sami Koski	
Työn nimi Fainomena Aratea – Tähtiä ja tähdistöjä kuvaavat adjektiivit Ciceron, Germanicuksen ja Avienuksen käännöksissä	
Oppiaine Latinan kieli	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Marraskuu 2002	Sivumäärä 94
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Kreikkalainen Aratos Soloslainen kirjoitti tähtitaivasta kuvailevan heksametri-mittaisen Fainomena-opetusrunoelman n. 270 eKr. Teos oli tunnettu kautta koko antiikin ajan, ja sitä käytettiin pohjana useissa muissa tähtitiedettä käsittelevissä teoksissa. Kreikankielisen alkuperäistekstin lisäksi antiikin ajalta on säilynyt sen kolme latinankielistä käännösversiota: Ciceron, Germanicuksen ja Avienuksen Fainomena-käännökset. Cicero julkaisi omansa ensimmäisellä vuosisadalla eKr., Germanicus ensimmäisellä vuosisadalla jKr. ja Avienus neljännellä vuosi-sadalla jKr. Tässä pro gradu –työssä tarkastellaan, millaisin adjektiivein tähtiä on kuvattu ja miten latinan runokieli on muuttunut kyseisenä viiden vuosisadan ajanjaksona.</p> <p>Tarkastelun kohteeksi on valittu teksteissä esiintyvät tähtiä ja tähtikuvioita kuvailevat adjektiivit. Aineistona on yhteensä 1231 adjektiiviesiintymää, joista Cicerolla 282, Germanicuksella 341 ja Avienuksella 608. Käännösten sisältämiä adjektiiveja vertaillaan toisiinsa kahdesta eri näkökulmasta: niiden rakenteen ja niiden merkityksen kannalta. Rakenteita tutkittaessa pyritään selvittämään erilaisten suffiksien, vertailumuotojen ja yhdyssanojen esiintymistä ja niiden käytön eroja kussakin käännöksessä. Merkitystä tarkasteltaessa tutkitaan, minkälaisia adjektiiveja kääntäjät käyttävät ja millä perusteella.</p> <p>Tarkastelun perusteella voidaan todeta, ettei kreikkalainen alkuteksti tai tähti-tieteessä vahvasti elänyt traditio leimaa voimakkaasti yhdenkään käännöksen tekstiä. Samasta aiheesta kirjoitettaessa kääntäjät käyttävät hyvin erilaisia adjektiiveja niin rakenteeltaan kuin merkitykseltäänkin. Vertailtaessa aineiston adjektiiveja latinan kielen yleiseen kehitykseen huomataan kääntäjien käyttävän aikakaudelleen ja tyylilleen ominaisia adjektiiveja.</p>	
Asiasanat Cicero, Germanicus, Avienus, Aratos, Fainomena, adjektiivit, tähdet	
Säilytyspaikka Philologica	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. AINEISTO JA TUTKIMUSONGELMA	2
1.2. ARATOS	5
1.3. FAINOMENAN KÄÄNNÖKSET	6
1.3.1. Cicero	6
1.3.2. Germanicus	8
1.3.3. Avienus	10
1.4. LATINALAINEN RUNOKIELI	11
1.4.1. Mitta	11
1.4.2. Traditio	13
1.4.3. Gresimit	16
1.4.4. Uudissanat	18
1.4.5. Tyyli	20
1.4.6. Adjektiivit runokielessä	21
2. ADJEKTIIVIT TÄHTIÄ KUVAAMASSA	22
2.1. TUTKIMUSAINEISTO	22
2.1.1. Adjektiivit rakennetyypeittäin	23
2.1.1.1. Suffiksit	24
2.1.1.1.1. <i>-eus</i>	24
2.1.1.1.2. <i>-ius</i>	24
2.1.1.1.3. <i>-vus</i>	25
2.1.1.1.4. <i>-uus</i>	25
2.1.1.1.5. <i>-lus</i>	26
2.1.1.1.6. <i>-rus</i>	26
2.1.1.1.7. <i>-dus</i>	27
2.1.1.1.8. <i>-tus</i>	28
2.1.1.1.9. <i>-cus</i>	28
2.1.1.1.10. <i>-osus</i>	29
2.1.1.1.11. <i>-rus</i>	29
2.1.1.1.12. <i>-is</i>	30
2.1.1.1.13. Muut adjektiivit	30
2.1.1.2. Yhdyssanat	31
2.1.1.3. Vertailumuodot	32
2.1.1.3.1. Superlatiivit	32
2.1.1.3.2. Komparatiivit	32
2.1.1.4. Prefiksit	32

2.1.2. Adjektiivit merkityksen mukaan jaoteltuina	33
2.1.2.1. Väriä ilmaisevat adjektiivit	33
2.1.2.2. Kirkkautta ilmaisevat adjektiivit	34
2.1.2.3. Kokoa ilmaisevat adjektiivit	35
2.1.2.4. Mytologiaan viittaavat adjektiivit	35
2.1.2.5. Muut adjektiivit	36
2.2. YHTEENVETO	37
2.2.1. Adjektiivit rakenteen mukaan ryhmiteltyinä	37
2.2.1.1. Suffiksit	38
2.2.1.2. Yhdyssanat	38
2.2.1.3. Vertailumuodot	39
2.2.2. Adjektiivit merkityksen mukaan ryhmiteltyinä	39
2.3. ADJEKTIIVIT ERI KÄÄNNÖKSISSÄ	40
2.3.1. Adjektiivit rakenteen mukaan	40
2.3.1.1. Suffiksit	40
2.3.1.1.1. <i>-eus</i>	40
2.3.1.1.2. <i>-ius</i>	41
2.3.1.1.3. <i>-vus</i>	42
2.3.1.1.4. <i>-uus</i>	43
2.3.1.1.5. <i>-lus</i>	44
2.3.1.1.6. <i>-mus</i>	45
2.3.1.1.7. <i>-dus</i>	45
2.3.1.1.8. <i>-tus</i>	46
2.3.1.1.9. <i>-cus</i>	47
2.3.1.1.10. <i>-osus</i>	48
2.3.1.1.11. <i>-rus</i>	49
2.3.1.1.12. <i>-is</i>	50
2.3.1.2. Yhdyssana-adjektiivit	51
2.3.1.3. Vertailumuodot	52
2.3.1.3.1. Superlatiivit	52
2.3.1.3.2. Komparatiivit	53
2.3.2. Adjektiivit merkityksen mukaan	54
2.3.2.1. Väriä ilmaisevat adjektiivit	54
2.3.2.2. Kirkkautta ilmaisevat adjektiivit	55
2.3.2.3. Kokoa ilmaisevat adjektiivit	56
2.3.2.4. Mytologiaan viittaavat adjektiivit	57

3. EROT KÄÄNNÖSTEN VÄLILLÄ	58
3.1. EROT ADJEKTIIVIEN RAKENTEISSA	58
3.1.1. Suffiksit	59
3.1.1.1. <i>-eus</i>	59
3.1.1.2. <i>-ius</i>	60
3.1.1.3. <i>-vus</i>	61
3.1.1.4. <i>-uus</i>	61
3.1.1.5. <i>-lus</i>	61
3.1.1.6. <i>-mus</i>	62
3.1.1.7. <i>-dus</i>	62
3.1.1.8. <i>-tus</i>	62
3.1.1.9. <i>-cus</i>	63
3.1.1.10. <i>-osus</i>	63
3.1.1.11. <i>-rus</i>	65
3.1.1.12. <i>-is</i>	65
3.1.1.13. Yhteenveto	66
3.1.2. Yhdyssanat	66
3.1.3. Vertailumuodot	67
3.1.3.1. Superlatiivit	67
3.1.3.2. Komparatiivit	68
3.2. EROT ADJEKTIIVIEN MERKITYKSISSÄ	68
3.2.1. Värit	69
3.2.2. Kirkkaus	70
3.2.3. Koko	71
3.2.4. Mytologiaan viittaavat adjektiivit	72
3.2.5. Yhteenveto adjektiiveista merkityksen mukaan	73
4. PÄÄTÄNTÖ	75
BIBLIOGRAFIA	78
LIITTEET	80
Liite 1: Aineistoon kuuluvat adjektiivit tähdistöjen mukaan lueteltuina	80
Liite 2: Aineistoon kuuluvat adjektiivit aakkosjärjestyksessä	87
Liite 3: Tässä työssä käsitellyt adjektiivit	93

1. JOHDANTO

Tutustuttaessa antiikin Rooman kirjallisuuteen ja kulttuuriin huomaamme usein törmäävämme tähtiin ja taivaan ilmiöihin. Usein tähtiin viitataan vuodenaikojen ja sään yhteydessä, mutta myös muissa konteksteissa saatamme joutua tekemisiin maanlyisten asioiden kanssa. Esimerkiksi merenkulkua käsittelevien tekstikohtien yhteydestä voi huomata tähtien merkityksen: tähdet kertovat otollisen ajan purjehtimiselle ja antavat suunnan pitkillä purjehduksilla. Näiden lukuisten kirjallisuudessa esiintyvien irrallisten viittausten lisäksi kirjoitettiin useita pelkästään tähtitiedettä käsitteleviä teoksia¹.

Roomalaisten kiinnostusta öistä tähtitaivasta kohtaan ei ole muutenkaan kovin vaikea ymmärtää: olivathan tähdet tärkeä osa niin kreikkalaisten kuin roomalaistenkin jumaltarustoa ja myyttejä. Tähdistä, jotka olivat olleet entisaikojen mahtavia sankareita ja myyttisiä hahmoja, polveutui koko Rooman kansan historia. Usein kirjallisuudessa muistetaan mainita myytin yhteydessä, mihin tähtitaivaan kohtaan ja kenen vierelle esine tai kuollut sankari asetettiin. Tähdet, jotka sinänsä olivat pieniä tuikkivia pisteitä jossain tuolla käsittämättömän kaukana, vaikuttivat ihmisten elämään muutenkin kuin taruston kautta. Ne määräsivät vuodenaikojen ja säiden lisäksi jopa ihmisten kohtalon. Näitä jumaliksi kuviteltuja olentoja ei voinut siis ohittaa pelkällä toteamuksella esimerkiksi tähden sijainnista taivaalla muihin pieniin pisteisiin nähden, vaan niitä kuvattiin usein hyvinkin elävin sanankääntein.

¹ Esim. Maniliuksen *Astronomica* ja tässä työssä käsitellyssä olevat Aratos-käännökset. Hyvän yleisesityksen antiikin tähtitieteestä antaa esim. Hannu Karttunen, *Vanhin tiede; tähtitiedettä kivikaudesta kuulentoihin*, Jyväskylä. Antiikin teoksista esim. Ovidiuksen *Metamorphoses* ja Vergiliuksen *Georgica* sisältävät runsaasti tähtiviittauksia.

Tähtitieteen tekstilajissa onkin yksi yhteinen erityinen piirre: öisestä taivaasta ja sen ilmiöistä kertova teksti on yleensä hyvin kuvailevaa. Tämä huomio saikin minut valitsemaan pro gradu -työni aiheeksi tähtitieteen sanaston, tarkemmin sanottuna tähtien ja tähtikuvioiden yhteydessä esiintyvät adjektiivit. Työtäni voidaan pitää siis leksikologisenä tutkimuksena, mutta keskityn jonkin verran myös tyyllisiin seikkoihin.

1.1. AINEISTO JA TUTKIMUSONGELMA

Tutkimusaineistoksi olen valinnut suhteellisen laajan, mutta yhtenäisen tähtitiedettä käsittelevän latinankielisen tekstikokonaisuuden, joka käsittää kolme eri runomuotoista käännöstä alunperin kreikankielisestä teoksesta. Tämä Aratos Soloslaisen *Fainomena* (Φαινόμενα)-runoelma, joka oli hyvin tunnettu ja luettu myös roomalaisessa kulttuuripiirissä monien vuosisatojen ajan, käännettiin useaan otteeseen latinan kielelle, mutta vain kolme näistä antiikin aikaisista käännöksistä on säilynyt näihin päiviin asti. Näiden säilyneiden käännösten kirjoittajat olivat Cicero (106 - 43 eKr.), Germanicus (15 eKr. - 19 jKr.) ja Avienus (neljäs vuosisata jKr.)². Aineiston tekee erityisen mielenkiintoiseksi se, että ensimmäisellä ja viimeisellä käännöksellä on aikaeroa neljäsataa vuotta. Erityisen huomion tässä työssä saavatkin erot käännösten välillä, johtuivatpa ne sitten ajankohdasta (kielen muuttumisesta) tai kirjailijoille ominaisesta tyylistä: eroaako adjektiivien käyttö eri kirjailijoiden teksteissä ja miksi? Työni tutkimusongelmaksi muodostui siis kysymys adjektiivien roolista kielen muuttumisessa

² Henkilöistä ja heidän teoksistaan kerron lisää kappaleissa 1.2. ja 1.3.

ja kehittämisessä: Missä määrin adjektiivien käytöstä voidaan löytää eroja eri aikakausien ja eri kirjailijoiden välillä, kun tekstilaji ja aihe ovat kuitenkin yhtenevät? Päähuomion kohteena ovat siis näiden kolmen eri kirjoittajan (tyylilliset tai ajalliset) erot adjektiiveissa.

Tutkimusmetodina olen käyttänyt adjektiivien yksilöllistä analysointia eli olen kerännyt tutkittavista teksteistä adjektiivit ja adjektiiviset partisiipit ja jaotellut näin saadun aineiston sopiviin alalohkoihin, jolloin niiden tutkimus ja vertailu kirjailijoiden kesken on mielekästä ja edes mahdollista. Aineiston laajuuden vuoksi en ole tarkastellut kaikkia teksteissä esiintyviä adjektiiveja, vaan olen poiminut näistä kolmesta käännöksestä kaikki tähtiä tai tähtikuvioita kuvailevat adjektiivit, mutta vain siinä tapauksessa, että adjektiivit kuvailevat selvästi jotain nimeltä mainittua yksittäistä tähteä tai tähdistöä. Ulkopuolelle jäävät siis taivasta yleensä kuvailevat tekstikohdat ja kaikki ne adjektiivit, joilla kuvataan nimeltä mainitsemattomia tähtiä. Samoin olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle ne tekstikohdat, joissa tähtitaivaan tarkastelun sijaan kuvaillaan selvästi tarustoon liittyviä tapahtumia, eikä niinkään taruston hahmojen esiintymistä taivaalla. Adjektiivien lisäksi olen ottanut aineistooni kaikki selvästi adjektiiviset ja kuvailevat partisiipit. Aineistooni kuuluvat adjektiivit ja adjektiiviset partisiipit löytyvät tämän työn lopussa olevasta liitteestä. Siellä kaikki adjektiivit on lueteltu kirjailijakohtaisesti siten, että aakkosjärjestykseen kirjoitettujen tähdistöjen alta löytyvät niitä kuvaavat adjektiivit esiintymisjärjestyksessään.

Tutkimuksen pohjana on kreikkalaisen Aratoksen *Fainomena*-runo, jossa kuvaillaan tähtitaivasta: tähtiä ja tähdistöjä, niiden liikkeitä ja mytologiaa. Tämä tähtitiedettä

käsitlevä teos, kuten opetusrunoelmat³ yleensäkin, oli sen ajan tyylin mukaan kirjoitettu heksametrimitaan⁴. Tässä työssä ei kuitenkaan paneuduta tarkemmin kreikankieliseen alkutekstiin, vaan tarkastelun kohteena ovat sen kolme latinankielistä käännöstä: Ciceron *Carmina Aratea*, Germanicuksen *Arati phaenomena* ja Avienuksen *Carmina*. Näistä kirjailijoista jokainen kunnioitti vanhaa perinnettä ja alkuperäistekstiä kääntämällä teoksen edelleen heksametriin. Teoksen on lisäksi kääntänyt ainakin Varro Atacinus⁵, ja Hieronymus kertoo kääntäjiä olleen näiden tunnettujen lisäksi useita muitakin, mutta ei luettele heitä nimiltä⁶. Kuten edellä mainitsin, nämä muut käännökset eivät ole kuitenkaan säilyneet meille asti. Antiikin aikaisten käännösten lisäksi on olemassa huomattavasti uudempia käännöksiä, kuten esimerkiksi anonyymin kirjoittajan *Aratus Latinus* kahdeksannen vuosisadan alkupuolelta. Tätä käännöstä ei voi pitää erityisen onnistuneena: teksti on monin paikoin käännetty sanasta sanaan niin, että idea katoaa ja teksti muuttuu käsittämättömäksi. Tunnistamattomia kreikan sanoja on jätetty pois tai kirjoitettu vain latinalaisin kirjaimin.⁷

Vaikka käännökset ovat jo itsessäänkin hyvin erilaisia, tekee tutkimuksen mielenkiintoiseksi niiden syntymääjankohdat. Cicero kirjoitti oman versionsa ensimmäisellä vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua, Germanicus ensimmäisellä

³ Opetusrunolla tarkoitetaan runomittaista teosta, jonka teksti on tieteellistä ja selittävää.

⁴ Vrt. mm. Hesiodoksen *Εργα και ημεραι* - 'Työt ja päivät'.

⁵ Kidd 1997, 46.

⁶ Hieronymus kertoo käännöksistä Titukselle kirjoittamansa kirjeen kommentaarissa (*Comm. epist. ad Tit.* 1,12): "...quod hemistichium in Phaenomenis Arati legitur, quem Cicero in Latinum sermonem transtulit, et Germanicus Caesar, et nuper Avienus, et multi, quos enumerare perlongum est." Kyseistä tekstikohtaa ei ollut saatavilla, joten joudun käyttämään sekundääristä lähdettä: Soubiran 1981, 8.

⁷ Kidd 1997, 52-55.

vuosisadalla jälkeen Kristuksen syntymän ja Avienus 300-luvun lopulla. Alkuperäisteksti lienee kirjoitettu n. 270 ennen Kristuksen syntymää⁸. *Fainomena*-runoa ei käsitellä tässä yhteydessä kokonaisuudessaan, vaan tarkastelun alla on runon 732 ensimmäistä säettä. Syynä rajaukseen on se, ettei esimerkiksi Cicerolta ole säilynyt kuin muutama katkelma teoksen jälkimmäisestä osasta. Lisäksi tuo kohta on eräänlainen teoksen puoliväli, jossa aihepiiri muuttuu selvästi: alussa keskitytään tähtiin ja tähtikuvioihin, kun taas loppuosa kertoo sääilmiöistä, kuusta, auringosta ja planeetoista. Tekstit eivät vastaa pituuksiltaan toisiaan, eikä niitä siten voi verrata säe säkeeltä toisiinsa. Esim. Avienus on käyttänyt alkuperäistekstin 732 säkeen kääntämiseen 1325 säettä, kun taas Cicerolta on säilynyt tästä käsiteltävästäkin osasta vain 553 säettä.

Tässä työssä Cicero-, Germanicus- ja Avienus-viittauksilla tarkoitetaan aina kyseisten kirjailijoiden Aratos-käännöksen tekstiä, jollei toisin mainita. Myös Aratoksen teoksen nimi merkitään vain, jos kyse on jostain muusta kuin hänen *Fainomena*-teoksestaan.

1.2. ARATOS

Aratos Soloslaisen elämästä tiedetään melko vähän. Se tiedetään, että hän kuului Makedonian kuninkaan Antigonus Gonataksen lähipiiriin ja hän kirjoitti *Fainomena*-teoksensa noin vuonna 270 ennen ajanlaskumme alkua⁹. Teos käsittää yhteensä 1154 säettä, joista 732 ensimmäistä muodostavat varsinaisen *Fainomena*-runon, jota tässäkin

⁸ Ks. kappale 1.2. ARATOS.

⁹ Kidd 1997, 4-5.

työssä keskitytään tarkastelemaan. Jotkut käsikirjoitukset jakavat tekstin tässä kohtaa kahtia joko merkillä marginaalissa tai uudella otsikolla ἀρχὴ τῶν διοσημειῶν tai ἀρχὴ τῆς διοσημείας, ja jotkut jopa aloittavat tässä kohden uuden kirjan. Osa varhaisimmista käsikirjoituksista ei kuitenkaan edes katkaise tekstiä tässä kohdassa.¹⁰ Tekstissä tapahtuu kuitenkin selvä katko, kun tähtikuvioiden esittely vaihtuu sääilmiöistä kertomiseen. Tosin tämä katkos on vasta säkeessä 758. Syynä virheelliseen tekstin taitekohtaan näissä käsikirjoituksissa ja käännöksissä on luultavasti Kuu, joka kyllä esitellään jo säkeessä 733, mutta joka näyttlee tärkeää osaa sääilmiöiden kertomisessa vasta säkeestä 773 lähtien.

Jätän tutkielmassani kreikankielisen alkutekstin pääosin käsittelemättä ja palaan siihen vain, jos se on jossain yksittäisissä tapauksissa käännösten adjektiivien tutkimisen kannalta tärkeää. Aratoksen tekstilähteenä olen käyttänyt Douglas Kiddin editiota¹¹.

1.3. FAINOMENAN KÄÄNNÖKSET

1.3.1. Cicero

Marcus Tullius Cicero on kolmesta käsittelemästani kääntäjästä tunnetuin. Tosin hänet tunnetaan yleensä puheistaan, kirjeistään sekä filosofiaa ja retoriikkaa käsittelevistä

¹⁰ Kidd 1997, 425.

¹¹ Aratus: *Phaenomena*. Ed. Douglas Kidd 1977. Cambridge: University Press.

teoksistaan eikä niinkään runoistaan, joita hän kuitenkin kirjoitti nuoruudessaan¹². Näistä aleksandrialaisista runoista¹³ osa oli kirjoitettu kreikaksi ja osa latinaksi, ja niiden joukossa oli ainakin myös toinen opetusruno, sittemmin kadonnut *Nilus*¹⁴. Niinpä kreikkalaisen *Fainomenan* käännös latinaksi ei tunnu mitenkään poikkeukselliselta hänen nuoruudenteostensa joukossa. Se on kuitenkin mahdollisesti Ciceron ainoa tähtitiedettä käsittelevä teos.

Myös Cicero on jakanut Aratoksen *Fainomena*-kokonaisuuden kahtia: hänellä loppuosan säkeet, joita on säilynyt vain 27, tunnetaan nimellä *Prognostica*. Varsinainen *Fainomena*-teksti, eli tässä työssä tarkasteltava osa, käsittää noin 553 säettä. Alkupuolen 73 säettä ovat kuitenkin fragmentteja, ja usein säilynyt katkelma on vain vajaan säkeen mittainen. Niissä esiintyvät adjektiivit olen ottanut mukaan aineistooni vain, jos ne voidaan selvästi kytkeä tiettyyn tähdistöön. Viittauksissani nimeän alun fragmentit roomalaisilla numeroilla fragmentin järjestyksen mukaan, minkä jälkeen merkitsen arabialaisella numerolla kunkin fragmentin säkeen: esim. *Spicum illustre* (Cicero XVI, 6). Fragmentin XXXIII jälkeen Ciceron teksti on säilynyt lähes yhtenäisenä, ja säkeet ilmoitetaan sen jälkeen pelkillä arabialaisilla numeroilla. Ciceron säe 1 vastaa siis Aratoksen säettä 230. Epäyhtenäisyyden lisäksi Ciceron käännös on

¹² mm. Limon, *Nilus ja Talamasta*. (Ks. lisää Dizionario degli Autori greci e latini 1988, s.v. Cicerone, 496-497 tai Gianotti & Pennacini, 193-200).

¹³ Aleksandrialaista tyyliä (hellenistisen Kreikan runoustyyli n.300-30 eKr.) jäljittelevää runoutta, jossa pääpaino oli hiotulla muodolla. Oppineisuuden ja erityistieteiden leimaamassa runoudessa käsiteltiin tieteellisiä ja puoliteieteellisiä aiheita kuten tähtitiedettä, lääketiedettä ja filosofiaa. Castrén & Castrén 2000, s.v. Aleksandrialainen runous.

¹⁴ Gianotti & Pennacini 1982, 193-194.

usein hyvin vapaata, eikä siten siis muutenkaan aina vastaa alkuperäistekstiä. Ciceron kohdalla olen käyttänyt tekstilähteenä Jean Soubiranin editiota vuodelta 1972¹⁵.

1.3.2. Germanicus

Germanicus Caesarin nimissä olevan version kirjoittajan henkilöllisyydestä ei ole varmuutta, sillä tiedot ovat jo antiikin auktoreista lähtien olleet vaihtelevia. Tässä työssä tekstilähteenä käytetyn D. B. Gainin edition¹⁶ alkupuheessa esitetään argumentteja kirjoittajan henkilöllisyydestä, mutta varmasti Gain ei häntä pysty nimeämään: kirjoittaja on joko vuosina 14 - 37 jKr. Roomaa hallinnut keisari Tiberius Claudius Nero Caesar tai tämän veljen Nero Claudius Druksen poika Germanicus Caesar, jonka Tiberius adoptoi¹⁷. Tiberiuksen puolesta puhuu mm. Svetoniuksen maininta siitä, että Tiberius oli kiinnostunut astrologiasta¹⁸, mutta toisaalta tekstissä runoilija kutsuu teostaan ensimmäiseksi työkseen: “... *doctique laboris / primitias.*” (Germanicus 3-4), vaikka Tiberiuksen tiedetään kirjoittaneen teoksen *Conquestio de morte L. Caesaris* jo paljon aiemmin¹⁹. On myös mahdollista, että teos on kirjoitettu useassa osassa ja julkaistu vasta myöhemmin. Monet tutkijat tai ediittorit eivät kuitenkaan aseta kirjoittajan henkilöllisyyttä edes kyseenalaiseksi, vaan pitävät kirjoittajana Tiberiuksen ottopoikaa

¹⁵ Cicero: Aratea fragments poetiques. Ed. Jean Soubiran 1972. Paris: Société d'édition “Les Belles Lettres”.

¹⁶ Germanicus: The Aratus ascribed to Germanicus Caesar. Ed. D. B. Gain 1976. London: The Athlone Press.

¹⁷ Gain 1976, 16-21.

¹⁸ Suet. 69,1.

¹⁹ Gain 1976, 20.

Germanicusta²⁰. Ohitan tämän henkilöllisyyttä koskevan ongelman kuitenkin vain näin lyhyesti, sillä tämän työn kannalta ei ole olennaisen tärkeää, kuka oli kirjoittaja: ajankohdan - ja siten latinan kielen kehitysvaiheen - kannalta on melko lailla merkityksetöntä, kumpi teoksen on kääntänyt, sillä molemmat vaikuttivat ajanlaskumme alun molemmin puolin²¹.

Germanicuksen teksti on 725 säettä pitkä ja siten käännöksistä ainoa, joka on alkuperäistekstin kanssa lähestulkoon yhtä pitkä. Vain muutamia säkeitä on paikoitellen kadonnut tai ne on jätetty tästä laitoksesta pois niiden aitouden epävarmuuden takia. Käännös on kuitenkin hyvin vapaamuotoinen, ja varsinkin Aratoksen *Fainomena*-teoksen loppuosan ns. *Diosemeian* fragmentit on käännetty niin vapaasti, ettei niillä ole juurikaan tekemistä alkuperäisen tekstin kanssa²². Germanicuksen kääntämän teoksen nimi vaihtelee suuresti käsikirjoituksesta riippuen, mutta Gainin ehdotus alkuperäisnimeksi on *x Claudii x, postea Germanicii Iulii Caesaris Aratus: Phaenomena*, jossa x-kirjaimet edustavat eri nimiä riippuen siitä, kuka on kirjoittaja²³. *Aratus* on siis teoksen varsinainen nimi ja *Phaenomena* alaotsikko. Myös Germanicuksen käännös on jaettu kahteen osaan edellä mainitusta virheellisestä kohdasta²⁴.

²⁰ Mm. Gianotti & Pennacini, 363.

²¹ Germanicus Caesar eli vuosina 15 eKr. - 19 jKr ja Tiberius vuosina 42 eKr. - 37 jKr., joten teos olisi kummassakin tapauksessa käännetty todennäköisimmin ensimmäisen vuosisadan alkupuoliskolla.

²² Cupaiuolo 1994, 295.

²³ Gain 1976, 16-17.

²⁴ Ks. kappale 1.1.

1.3.3. Avienus

Rufus Festus Avienus on melko tuntematon kirjailija. Tämän 4. vuosisadan loppupuoliskolla²⁵ eläneen runoilijan ja maantieteilijän tiedetään kuitenkin kuuluneen Symmachus-nimisen ylimyksen piiriin²⁶ ja kirjottaneen *Fainomena*-käännöksen lisäksi muitakin teoksia, joista esimerkiksi *Descriptio orbis terrae* on versio Dionysios Aleksandrialaisen kreikankielisestä maantiedeteoksesta, ja teoksessaan *Ora maritima* hän kuvailee jambista trimetriä käyttäen Euroopan rannikkoseutuja Britanniasta aina Mustalle merelle asti²⁷. Myös nämä kaksi teosta ovat säilyneet kokonaisina nykypäiviin asti. Mahdollisesti Avienus on myös kirjoittanut teoksen nimeltä *Breviarium*, mutta kirjoittajan henkilöllisyydestä ei olla aivan varmoja²⁸.

Avienuksen Aratos-käännös on hyvin pitkä: 1325 säettä vastaa alkutekstin 732 säettä. Se on siten lähes kaksi kertaa alkuperäisrunon mittainen. Tämän takia ei ole ehkä oikein puhua siitä edes käännöksenä vaan ennemminkin Aratoksen runon versiona tai eräänlaisena kommentaarina. Avienus nimittäin kertoo paikoitellen hyvinkin laveasti mytologiasta ja muista seikoista Aratoksen tekstiä tarkentaen ja pitkiä katkelmia lisäten. Esimerkiksi alun invokaatioon²⁹ Aratos käyttää vain kahdeksantoista säettä, ja

²⁵ Esim. Soubiran 1981, 8-9, jossa viitataan mm. Hieronymuksen Titukselle kirjoittaman kirjeen kommentaariin (ks. viite 6): "...quod hemistichium in Phaenomenis Arati legitur, quæm Cicero in Latinum sermonem transtulit, et Germanicus Caesar, et nuper Avienus, et multi, quos enumerare perlongum est." Soubiran kuitenkin epäilee Avienuksen kirjoittaneen Aratean jo ennen 350 vedoten Hieronymuksen elinaikaan.

²⁶ Gianotti & Pennacini 1982, 675.

²⁷ Cupaiuolo 1994, 428-429 ja Gianotti & Pennacini 1982, 694.

²⁸ Tämän teoksen kirjoittajaksi mainitaan Rufus Festus (vrt. Rufus Festus Avienus), joten kyseessä on hyvin mahdollisesti sama henkilö. Gianotti & Pennacini 1982, 675 ja 693-694.

²⁹ Invokaatio on yleensä runon alkuun kirjoitettu rukous tai anomus runouden muusille, jotta nämä olisivat alkavalle työlle suosiollisia.

yhdeksännessätoista hän aloittaa jo taivaan napojen kuvailun, kun taas Avienus jatkaa muusien kutsumista sekä taivaan ja maan luontia kuvailevaa tarinointiaan aina säkeeseen 76 asti. Tekstilähteenä Avienuksen kohdalla olen käyttänyt Jean Soubiranin editiota vuodelta 1981³⁰.

1.4. LATINALAINEN RUNOKIELI

Ennen kuin alan käsitellä käännöksissä esiintyviä adjektiiveja, on syytä selvittää niitä erityisvaatimuksia, joita aineistokseni valitsemani tekstit asettavat tarkastelulle. Koska kaikki kolme käännöstä ovat runomittaisia, ei tarkastelua voida tehdä samoilla kriteereillä kuin proosatekstiä käsiteltäessä. Runomuotoisuus asettaa vaatimuksia käytetylle kielelle, joten aluksi on tarpeellista tuoda esille eräitä mittaa, runokielen traditiota, kreikkalaisuuden vaikutusta ym. selventäviä seikkoja.

1.4.1. Mitta

Runokielen ja proosatekstin erilaisuuteen vaikuttavat ehkä kaikkein selvimmin mitan asettamat erityisvaatimukset. Latinassa on lukuisia sanoja, jotka eivät sovi tietyssä sijamuodossa mittaan, joten runoilijoiden on täytynyt keksiä joko täysin uusia

³⁰ Avienus: *Les Phénomènes d'Aratos*. Ed. Jean Soubiran 1981. Paris: Société d'Édition "Les Belles Lettres".

ilmauksia³¹ tai sitten muokata olemassa olevia sanoja niin, että ne sopivat mittaan. Yksi esimerkki tällaisesta mittaan sopimattomasta ja varsin yleisestä latinan kielen sanasta on *imperator*, jossa pitkien tavujen väliin jää yksi lyhyt *-pe-*tavu³². Esimerkiksi Lucretius korvaa sen sanalla *induperator*³³. Joitain samantyyppisiä sanoja näkee usein myös lyhennettävän: sanoista *vinculum*, *saeculum* ja *periculum* saadaan heksametriin sopivat, kun ne muutetaan muotoon *vinclum*, *saechum* ja *periclum*. Nämä ns. synkopoidut³⁴ muodot ovat kuitenkin yleensä arkaistisia uudissanoja³⁵. Myös päätteiden muuttaminen sopivampaan muotoon on eräs tapa sovittaa sanoja mittaan. Esimerkiksi Lucretius korvaa ilmaukset *magnitudo*, *differentia* ja *pestilentia* uusilla, mutta samoihin perussanoihin pohjautuvilla *maximitas*, *differitas* ja *pestilitas* -sanoilla³⁶. Muita sanoista johtamisia ovat lukuisat erilaiset adjektiivityypit, kuten *-eus* ja *-osus* -suffiksiset adjektiivit. Esimerkkeinä näistä mainittakoon substantiiveista *aurum* ja *nebula* johdetut adjektiivit *aureus* ja *nebulosus*. Adjektiiveista kuitenkin lisää tuonnempana.

Yleinen heksametrimittaan sopimaton sanatyyppi on kolme perättäistä lyhyttä tavua sisältävä sana³⁷, jollainen on esimerkiksi *Italia*. Itse asiassa latinan kielen sanastossa on vain rajoitetusti sanoja, jotka käyvät sellaisenaan daktyylimittaiseen runouteen. Näiden mittaan sopimattomien sanojen lisäksi on olemassa suuri joukko sanoja, jotka soveltuvat

³¹ Kyseeseen tulee tietysti myös synonyymi (samaa tarkoittava sana) tai metonyymi (vahvasti alkuperäisen sanaan liittyvä. Esim. *bellum* voidaan korvata sanalla *Mars*).

³² Runokielessä tällaista pitkä-lyhyt-pitkä -tavuista runojalkaa kutsutaan nimellä kretikos.

³³ Lucr. 4,967 ja 5,1227.

³⁴ Painottoman tavun vokaalin katoamista painollisen tavun jälkeen kutsutaan synkopeeksi.

³⁵ Leumann 1974, 161.

³⁶ Leumann 1974, 163.

³⁷ Runokielessä *tribrakhys*.

heksametriin paremmin monikossa kuin yksikössä³⁸: mm. *otium, gaudium* ja *hordeum*. Mitan asettamat vaatimukset koskevat kuitenkin enemmän yksittäisiä sanoja kuin lauseoppia. Sanajärjestyksen puolellahan metriikka sallii huomattavasti vapaampaa tyylittelyä.

Opetusrunoutta käsiteltäessä tulee vastaan vielä aivan erityinen ongelma: tieteen ja taiteen erilaiset vaatimukset. Jos jopa normaalin kielen kirjoittaminen runomuotoon aiheuttaa hankaluuksia³⁹, on tieteellisen tiedon saattaminen heksametrimitaan vieläkin vaikeampaa. Yleensä runoilijalle onkin helpompaa tinkiä tieteellisyydestä kuin runomitan tarkoista vaatimuksista (joista sallitaan toki poikkeuksiakin). Siksi lienee perusteltua todeta, että opetusrunouden saavutukset ovat ennemminkin taiteellisia kuin tieteellisiä.

1.4.2. Traditio

Traditiolla on aina ollut Rooman taiteessa tärkeä asema, tulipa se sitten Kreikasta tai omalta maaperältä. Uudemmat runoilijat lainasivat aiemmilta aihepiirejä, kielikuvia ja kokonaisia lauseita. Kyse oli kielellisen perinnön jatkamisesta ja jopa eräänlaisesta pakosta jatkaa samalla tyylillä⁴⁰. Tämän runokielelle tyypillisen runsaan perinteiden vaalimisen ja arkaismien runsaan viljelyn lisäksi runoudessa esiintyy runsaasti kreikkalaisvaikutusta, sillä olihan runous alkuun pitkälti kreikkalaisten esikuvien

³⁸ Hieman eri asia, kuin poeettinen monikko, jossa yksikön sijasta käytetään monikka ilman, että merkitys muuttuisi.

³⁹ Elävästä kielestä loitontumisesta Kroll 1974, 23.

⁴⁰ Janssen 1974, 73.

jäljittelyä. Juuri nämä arkaismit ja gresismit tekivät osaltaan runokielestä proosatekstistä poikkevan. Runollinen eli ylevä tyyli liitetään edelleenkin paljolti juuri ulkomaisiin vivahteisiin (kuten Roomassa se liitettiin kreikkalaisiin vivahteisiin) ja vanhahtaviin, juhlallisiin sanoihin, joita ei hyväksytä proosatekstiin⁴¹. Juhlallisuudessa ei ilmeisesti kuitenkaan ollut suotavaa mennä liiallisuuksiin, sillä Quintilianus kehuu Vergiliusta, jolla *antiquitas* antaa ainoastaan hienon kielellisen vivahteen⁴².

Ero gresismien ja arkaismien välillä on toisinaan häilyvä: on vaikea erottaa, mitkä edeltäjien kirjallisista piirteistä ovat jo aikoinaan lainattuja kreikasta ja sitä kautta myös gresismejä. Pääsääntöisesti voidaan kuitenkin todeta, että gresismit ovat roomalaisten runoilijoiden lainauksia kreikkalaisilta kollegoiltaan ja arkaismit ovat lainauksia omilta edeltäjiltä. Toisaalta arkaistisellakin ilmauksella on ollut hieman vaihteleva merkitys eri aikakausina: erään määritelmän mukaan arkaismillla tarkoitettiin Enniuksen aikana sanaa tai ilmausta, joka oli kadonnut elävästä kielestä, mutta myöhemmässä runoudessa arkaistinen tuli tarkoittamaan Enniuksen ja hänen aikaistensa käyttämää kieltä yleensä⁴³. Eräs arkaistisen kielen muoto (tosin fonologinen erikoisuus) on mm. Cicerollakin useamman kerran toistuva *s*-kirjaimen jättäminen pois joskus säkeissään (mutta ei koskaan puheissaan!⁴⁴) sanan lopusta (mm. *magnu Leo* 149 ja 263) sekä erilaiset genetiivin päätteiden variaatiot, jotka taas liittyvät morfologiaan:

⁴¹ Devoto 1940, 239 ja Janssen 1974, 108.

⁴² *Namque et sanctiorem et magis admirabilem faciunt oratorem, quibus non quilibet fuerit usus, eoque ornamento acerrimi iudicii P. Vergilius unice est usus.* (Quint. inst. 8,3,24.)

⁴³ Leumann 1974, 153.

⁴⁴ Leumann 1974, 148.

- a) 1. deklinaation yksikön genetiivin päätte *-ae* korvataan kaksitavuisella *-ai* -päätteellä.⁴⁵
- b) 3. deklinaation yksikön genetiivin päätte *-is* tai 5. deklinaation yksikön genetiivin päätte *-i* korvataan yksitavuisella *-ei*-päätteellä.
- c) 2. deklinaation monikon genetiivin päätte *-orum* korvataan *-um* -päätteellä.
- d) 3. deklinaation monikon genetiivin *-ium* päätte saattaa joskus korvautua *-um* -päätteellä (erityisesti partisiipin presensissä)⁴⁶.

Sen lisäksi, että runous itsessään on jo hyvin paljon perinteitä vaaliva taidemuoto, on sitä tämän työn aihepiiri itsessäänkin. Tähtitiede on nimittäin hyvin konventionaalinen kirjallisuuden ja tieteen haara, johon roomalaisessa maailmassa on vaikuttanut oletettavasti myös Aratoksen suuri suosio⁴⁷. Antiikin kirjallisuudessa käytetään tiettyjä kaavoja (termejä, adjektiiveja ym.) tähdistä puhuttaessa. On esimerkiksi laskettu, että Claudianukseen asti⁴⁸ sellaisilla runoilijoilla, jotka eivät ole erikoistuneet tähtitieteeseen, esiintyvät Iso Karhu ja Pieni Karhu yhdessä (*Ursa Maior* ja *Ursa Minor*) 270 kertaa⁴⁹. On siis todettava, että tietyt konventiot toistuvat huolimatta siitä, tiedetäänkö niistä oikeastaan mitään. Tämä on syytä pitää mielessä tutkittaessa myös näitä käännöksiä. Ei ole selvää, että esimerkiksi Avienuksella esiintyvä arkaistinen sanamuoto olisi häneltä

⁴⁵ Arkaistinen jo Enniuksen aikana. (Lunelli 1974, 154-155.) Esiintyy Cicerolla usein.

⁴⁶ Leumann 1974, 154-156.

⁴⁷ Kroll 1974, 53. Ks. myös tämän työn kpl 2.

⁴⁸ Eli noin vuoteen 408 jKr.

⁴⁹ Kroll 1974, 53.

tietoinen valinta, vaan se voi olla myös perinteiden tietoista tai tiedostamatonta vaalimista tai metriikasta johtuva pakko.

1.4.3. Gresismit

Kreikan kielen vaikutusta latinaan ei voida tässä yhteydessä pohtia kovinkaan yksityiskohtaisesti. Voi vain todeta, että varsinkin runoudessa kreikkalaisuuden vaikutus näkyy erittäin selvästi. Yksittäiset sanat ja sanonnat (puhumattakaan tyylistä) paljastavat roomalaisten kielen sanaston riittämättömyyden puhuttaessa asioista, jotka olivat lähtöisin Kreikasta⁵⁰. Otettakoon yhtenä esimerkkinä tästä Helikon-vuori ja sen asukkaat muusat, jotka olivat roomalaistenkin runoissaan suosimia aiheita.

Gresistiset ilmaukset lisääntyvät jatkuvasti neoteerikoilla⁵¹ ja Augustuksen ajan runoilijoilla. Esimerkiksi Cicerolla oli vielä selvästi kielteinen kanta gresismeihin ja kreikkankielisiin sanoihin latinan kielessä: hänen mukaansa latinankielisessä puheessa kreikkalaista sanaa käyttävä tekee itsestään naurunalaisen, joten sellaista tulee käyttää vain, jos sopivaa latinankielistä ei löydy⁵². Itse hän yrittää välttää latinan ja kreikan sekoittamista⁵³. Omissa puheissaan Cicero käyttää kreikkaa erittäin vähän, mutta

⁵⁰ Janssen 1974, 112.

⁵¹ Hellenistis-aleksandrialaista runoutta suosivien piiri. Mm. Catullus. (Fuchs 1972, s.v. neoteerikko.)

⁵² *Ut enim sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne, ut quidam Graeca verba inculcantes iure optimo rideamur, sic in actiones omnemque vitam nullam discrepantiam conferre debemus.* (Cic. off. 1,111.)

⁵³ *scis enim me Graece loqui in Latino sermone non plus solere quam in Graeco Latine.* (Cic. Tusc. 1,15.)

esimerkiksi kirjeissään useinkin, jolloin kreikkalaisuudet on myös kirjoitettu kreikkalaisilla kirjaimilla. Myös runoissaan hän käyttää paljon kreikkalaisia ilmaisuja, mutta kuitenkin enemmän omissa töissään kuin käänöksissään.⁵⁴ Tämä seikka voisi puhua sen puolesta, että Ciceron *Fainomena*-käännös olisi ollut enemmänkin harjoitelma, eräänlainen latinan kielen käytännön tutkielma, kuin taiteellinen työ. Arkaistiset runoilijat olivat Roomassa nimittäin usein myös grammatikkoja, jotka harrastivat teoriaa taiteellisen luovuuden ohella⁵⁵.

Nimistöissä esiintyy usein kreikan kielisiä muotoja ja taivutuksia. Esimerkkeinä mainittakoon *Canis Minorin* kirkkain tähti *Procyon* (mm. Cicero 377 ja Germanicus 688) tai *Hydrochoos*, 'Vesimies', (esim. Germanicus 382 ja 693). *Procyonilla* ei ole todennäköisesti edes ollut missään vaiheessa latinankielistä vastinetta, ja se esiintyy edelleenkin tähtitieteessä tällä kreikkalaisperäisellä nimellään. *Hydrochoos* tunnetaan kuitenkin paremmin latinankielisellä nimellään *Aquarius* (mm. Cicero 473 ja Avienus 1273).

Kaikkein varhaisimmassa runoudessa, esimerkiksi Livius Andronicuksella tai Naeviuksella, ei juuri tavata gresismejä, mutta Enniuksesta lähtien niiden käyttö lisääntyy⁵⁶. Esimerkiksi Enniuksen teoksista lähtien alkaa esiintyä yhdyssanoja, joita varhaisemmassa latinassa ei ollut juuri ollenkaan. Monet näistä ovat kuitenkin täysin keinotekoisia ja puhtaasti koristeellisia.⁵⁷

⁵⁴ Janssen 1974, 114-116.

⁵⁵ Janssen 1974, 77.

⁵⁶ Janssen 1974, 115-115.

⁵⁷ Devoto 1940, 214-215.

Patronyymit ja erilaiset epiteetit⁵⁸ ovat yksi selvä ja suuri kreikkalaisvaikutteisten ilmausten ryhmä, joita tavataan roomalaisilla kirjailijoilla usein. Homerokselta tuleva tapa ilmaista esimerkiksi henkilön sukulaisuussuhteita (esim. Οδυσσεὺς Λαερτιάδης), on tuttu formula vaikkapa Vergiliuksella⁵⁹. Myös näissä Aratos-käännöksissä esiintyy jonkin verran vastaavanlaisia patronyymejä ja patronyymisiä adjektiiveja, mutta niitä useimmin esiintyy monenlaisia epiteettejä maantieteeseen ja mytologiaan liittyen: *Latonia Virgo* (Avienus 1171), *Nemeaeus Leo* (Germanicus 547) ja *Neptunia Pistrix* (Cicero 436)⁶⁰. Gresismeiksi lasketaan myös monia syntaktisia erikoisuuksia, mutta tämän työn kannalta ei ole oleellista keskittyä tarkastelemaan niitä tämän enempää.⁶¹

1.4.4. Uudissanat

Vaikka traditio ja gresismit ovat hyvin vallitsevassa asemassa roomalaisessa runoudessa, esiintyy silloin tällöin tarvetta luoda jotain uutta, eikä vain tyylillisesti, vaan myös sisällöllisesti ja sanastollisesti. Uudissanojen osuus runoudessa on kuitenkin melko pieni, ja useimmiten runoudessa esiintyvät outoudet ovatkin joko arkaismeja tai gresimejä⁶².

⁵⁸ Patronyymi on isän nimestä muodostettu henkilönnimi ja epiteetti on jotain ominaisuutta kuvaava määrä tai lisänimi.

⁵⁹ Esim. *Anchisiades*, kun on kyse Aeneaasta. (Verg. Aen. 6,126.)

⁶⁰ *Latona* oli Artemiin ja Apollonin äiti. *Nemeaeus Leo* taas Nemeassa eli Argolis-maakunnassa Kreikassa riehunut leijona, jonka Herkules surmasi. Adjektiivi *Neputnius* taas viittaa kaikkeen Neptunukseen ja sitä kautta mereen liittyvään. *Neptunia Pistrix* on siis meressä elävä hirviö (Merikäärme).

⁶¹ Gresismeistä lisää mm. Leumann 1974, 157-159.

⁶² Janssen 1974, 108.

Kieli kehittyi ja uusien asioiden keksiminen luo tarpeen keksiä uusia sanoja. Myös latinaan ilmestyy uusia sanoja, mikä johtuu varsinkin tarpeesta välttää vierasperäisiä ilmauksia tai suoria lainauksia. Suurin osa uudissanoista löytyy kuitenkin melko varhaisesta runoudesta (mm. Enniukselta ja Cicerolta), kun taas Augustuksen ajan runoilijat (varsinkin Vergilius) pyrkivät vaalimaan klassista latinaa⁶³.

Yksi huomattava uudissanonjen tyyppi on yhdyssanat: onhan kuitenkin helpompaa muodostaa kahden ennestään tutun sanan yhdistelmä ja tunnistaa sen merkitys kuin oppia kokonaan uusi sana. Varsinkin filosofia, tekniikka ja tiede ovat kielen alueita, joissa uudissanonjen tarve kehityksen myötä on suuri⁶⁴. Ciceron mukaan runoilijalle on kuitenkin annettu tässä sanojen keksimisessä ja yhdistelyssä suurempi vapaus kuin puhujalle⁶⁵. Sama etuoikeus lienee myös proosakirjailijoilla. Tätä etuoikeutta ei kuitenkaan aina osata käyttää, sillä esimerkiksi sellaiset termit kuin Quintiliuksen mukaan erään Pacuviuksen käyttämä *incurvicervicus* ja Gelliuksen mainitsema *subductisupercilicarptores* tuntuvat jo liioitelluilta⁶⁶. Yhdyssanat eroavat prefiksijohdannaisista siinä, että yhdyssanat saavat täysin uuden merkityksen, kun taas prefiksi vahvistaa, heikentää tai muuttaa päinvastaiseksi pääsanansa merkityksen⁶⁷. Vanhoja latinankielisiä yhdyssanoja ovat mm. *princeps*, *opifex* ja *bidens*, joita ei oletettavasti kuitenkaan enää edes koettu yhdyssanoiksi⁶⁸.

⁶³ Janssen 1974, 112.

⁶⁴ Devoto 1940, 215.

⁶⁵ ... *in ea (in voce poetarum)... licentiam statuo maiorem esse quam in nobis (oratoribus) faciendorum iungendorumque verborum...* (Cic. de orat. 68.)

⁶⁶ Quint. inst. 1,5,67 ja Gell. 19,7,16.

⁶⁷ Janssen 1974, 121.

⁶⁸ Janssen 1974, 121-122.

Täytyy kuitenkin muistaa, etteivät kaikki yhdyssanat ole välttämättä uudissanoja. Osa niistä on selvästi arkaistisia, ja niiden juuret ovat jo homeerisissa eepoksissa, joten niitä voidaan pitää myös gresistisinä piirteinä. Näistä esimerkkeinä mainittakoon *-fer* ja *-ger* -päätteiset yhdyssanat.⁶⁹

1.4.5. Tyyli

Tyylistä puhuttaessa on ensin syytä tarkastella käännöksen ja tulkinnan välistä problematiikkaa. Kun nykyisin puhutaan käännöksestä, oletetaan sen yleensä olevan tyyliltään ja vivahteiltaan alkuperäistä vastaava⁷⁰. Näin ei kuitenkaan aina ollut antiikin aikana. Missä määrin nämä kolme käännöstä sitten edustavat tyylillisesti kirjailijoita itseään ja missä määrin ne seuraavat esikuvaansa Aratosta? Kuten alussa jo mainitsin (ks. kappale 1.3.2. ja 1.3.3.), eivät esimerkiksi Germanicuksen ja Avienuksen käännökset vastaa nykypäivän käsitystä käännöksestä, vaan kyse on pikemminkin tulkintoista tai jopa kääntäjän omasta runoudesta⁷¹. Olisi aivan oman työnsä arvoista tutkia näiden käännösten vastaavuutta alkuperäiseen tekstiin, mutta en voi tämän työn yhteydessä mennä kovinkaan syvälle näiden kolmen kirjailijan tyylillisiin erityispiirteisiin. Näkisin nämä käännökset kuitenkin kolmena eri kokonaisuutena, ja siksi tilanne onkin

⁶⁹ Leumann 1974, 170.

⁷⁰ vrt. kuitenkin esim. Saarikosken Odysseia-käännökseen, joka pituutensa ja juonen etenemisen kannalta on ennemminkin tulkinta kuin käännös.

⁷¹ Santinin mukaan Germanicuksen opetusrunous voidaan huoletta mainita samassa yhteydessä Vergiliuksen, Maniliuksen ja Lucretiuksen kanssa. (Santini 1977, 60.)

tutkijalle kiinnostava, kun tekstimateriaali on kaikilla erilaista, mutta täsmälleen samasta aihepiiristä.

1.4.6. Adjektiivit runokielessä

Adjektiivit eivät juuri poikkea muusta runokielisestä tekstiaineistosta, sillä niissäkin esiintyy arkaismeja, gresimejä ja uudissanoja. Adjektiivit tarjoavat kuitenkin runoilijalle enemmän variaation mahdollisuuksia kuin substantiivit: lukuisat synonyymit ja vaihtoehdot tarjoavat mahdollisuuden toimia metriikan vaatimusten mukaan ilman, että sanaa tarvitsisi muuttaa tai keksiä jopa uutta⁷². Epiteetit ja mytologiset viitteetkin ovat paljon helpommin vaihdettavissa kuin esimerkiksi henkilön- tai paikannimet.

⁷² Vrt. esim. *imperator*-sanankäytön ongelmat heksametrimitaisessa runoudessa (kpl 1.4.1.)

2. ADJEKTIIVIT TÄHTIÄ KUVAAMASSA

Tässä kappaleessa käsittelen ja jäsennän käännösten aineistoa. Aineiston laajuuden takia ei kuitenkaan voi paneutua kovinkaan tarkasti yksittäisiin adjektiiveihin, niiden morfologiaan, etymologiaan tai frekvenssiin. Tarkoitukseni on ennemminkin luoda yleinen katsaus vallitseviin suuntaviivoihin. Tässä pääkappaleessa 2 ryhmittelen ja jaottelen adjektiivit ja kappaleessa 3 teen aineistoni pohjalta yhteenvetoja.

Kattavan morfologisen ja semanttisen kokonaiskuvan saamiseksi tarkastelen adjektiiveja kahdesta eri näkökulmasta: toisaalta rakenteen, toisaalta merkityksen kannalta. Rakenteesta pyrin selvittämään lähinnä adjektiivien eri suffiksien esiintymisiä. Liitteessäkin adjektiivit esiintyvät siinä nimenomaisessa muodossa, jossa ne teksteissä ovat. Merkityksen osalta selvitän millä eri tavoin tähtiä voidaan kuvailla.

2.1. TUTKIMUSAINEISTO

Aineistoni koostuu yhteensä 1231 adjektiivista. Osa niistä kuvailee suoraan pääsanana olevaa tähdistöä, mutta osa adjektiiveista kuvailee jotain pienempää osaa tähdistöstä (esim. yksittäistä tähteä) tai jotain sen ominaisuutta:

clarus Centaurus (Germanicus 425)

miserabile sidus (Germanicus 633)

pius Chiron (Germanicus 421)

Aineisto jakaantuu näiden kolmen käännöksen kesken lähes samassa suhteessa käännösten pituuksien kanssa. Cicerolla tarkasteltavia adjektiiveja löytyy yhteensä 282 kappaletta (säkeiden määrän ollessa 553), Germanicuksella vastaavat luvut ovat 341 (725) ja Avienuksella 608 (1325). Tämä adjektiivien lukumäärä on siis kokonaismäärä, eikä se esimerkiksi kerro, kuinka monta eri adjektiivia teksteissä yhteensä esiintyy.

2.1.1. Adjektiivit rakennetyypeittäin

Tässä kappaleessa käyn alustavasti läpi adjektiivien eri suffikseja. Vaikka teksteissä esiintyvät adjektiivit edustavat rakenteeltaan melko laajasti latinan eri suffiksiryhmiä, otan jaottelun pohjaksi kuitenkin vain suurimmat ryhmät. Eri suffiksiryhmien lisäksi tarkastelen myös adjektiivien vertailumuotoja: komparatiivit ja superlatiivit ovat laajalti edustettuina.

Jaottelun pohjana olen käyttänyt Leumannin latinan kielioppia⁷³, joskin jaottelua on tässä työssä jonkin verran yksinkertaistettu. Myöhemmissä kappaleissa tarkastellaan näiden eri tyyppien esiintymistä eri auktorien teksteissä.

⁷³ Leumann 1977, 286-353.

2.1.1.1. Suffiksit

2.1.1.1.1. *-eus*⁷⁴

Tämän ryhmän adjektiivit ovat myös kaikki *-neus*, *-ineus*, *-gneus*, *-gineus*, *-aceus*, *-aneus* -loppuiset adjektiivit, joista teksteistä löytyy mm. seuraavia esimerkkejä:

- a) *caeruleae Pistricis* (Cicero 275).
- b) *ignea zomula* (Germanicus 204).
- c) *virginei corporis* (Avienus 1282).
- d) *coeanea alvus* (Avienus 732)⁷⁵.

-eus-suffiksiset adjektiivit ovat nomineista johdettuja ja useimmiten ainetta ilmaisevia sanoja. Esimerkiksi *aurum* > *aureus*.

2.1.1.1.2. *-ius*⁷⁶

Käsiteltävissä teksteissä esiintyy lukuisia yksinkertaisia *-ius*-adjektiiviteja, mutta samaan luokkaan kuuluvia *-arius*, *-orius* ja *-icius* -adjektiiviteja esiintyy vain Avienuksella yksi:

⁷⁴ Leumann 1977, 286-288.

⁷⁵ Kreikkalainen muoto adjektiivista *caeruleus*.

⁷⁶ Leumann 1977, 288-302.

- a) *proprio nomine* (Germanicus 94).
- b) *varios artus* (Avienus 730).

Muista *-ius*-adjektiiveista Leumann antaa esimerkkeinä mm. erilaiset nimikkeistä johdetut adjektiivit, kuten *Januarius* tai *imperatorius*. *-icius*-loppuisista mainittakoon *gentilicius* (esimerkiksi *nomen gentilicium*).

2.1.1.1.3. *-vus*⁷⁷

-vus-päätteisiä adjektiiveja teksteistä löytyy verrattain runsaasti, mutta *-ivus* ja *-tivus*-adjektiivit taas ovat harvinaisia:

- a) *laeva manus* (Germanicus 713).
- b) *diva Ceres* (Avienus 284).

2.1.1.1.4. *-uus*⁷⁸

Nämä *-uus*-adjektiivit kuuluvat Leumannin mukaan samaan *-vos*, *-uos*, *-ivos*-suffiksien luokkaan kuin edellisen kohdan *-vus*-loppuiset. Olen kuitenkin laittanut ne tässä työssä

⁷⁷ Leumann 1977, 302-305.

⁷⁸ Leumann 1977, 302-303.

eri kohtien alle, koska muuten tämä yhdistetty ryhmä olisi muodostunut melko suureksi.

Esim:

- a) *aequa parte* (Cicero 359).

2.1.1.1.5. *-lus*⁷⁹

Lähes kaikki *-lus*-suffiksin omaavat adjektiivit ovat deminutiiveja. Suffiksina saattaa olla niin *-ulus*, *-ellus*, *-illus*, *-cullus* tai *-cellus*. Näistä *-lus*-adjektiivien ei-deminutiivisista annettakoon esimerkkinä *amplus* 'laaja' (*amplam Navem*; Cicero 276) ja *patulus* 'avoin' (*patulis manibus*; Germanicus 187).

- a) *parvulus Lepus* (Avienus 746).

2.1.1.1.6. *-nus*⁸⁰

Näistä *-nus*-loppuisista adjektiiveista *-tinus*, *-ernus* ja *-urnus* ovat usein adverbeistä johdettuja, aikaa ilmaisevia adjektiiveja. Pelkkä *-nus*-suffiksi taas ilmaisee johonkin kuulumista tai liittymistä:

⁷⁹ Leumann 1977, 305-311.

⁸⁰ Leumann 1977, 319-327.

- a) *nocturna duce* (Cicero VII,1).
- b) *ferinam effigiem* (Avienus 254).

Muita tämän ryhmän suffikseja ovat *-gnus*, *-aginus*, *-inus*, *-anus*, *-enus*, *-onus* ja *-umus*, joista varsinkin *-anus* on yleinen paikannimistä johdetuissa adjektiiveissa (esim. *Romanus*).

2.1.1.1.7. *-dus*⁸¹

Tähän verbeistä johdettujen adjektiivien ryhmään kuuluvat *-idus* ja *-ndus* -adjektiivit, joista jälkimmäiset ovat yleisemmin muotoa *-bundus*, *-cundus*:

- a) *gelido Capricorno* (Avienus 56).
- b) *timendo ore* (Germanicus 333).
- b) *tremebundis pinnis* (Cicero 88).
- c) *secunda vestigia* (Germanicus 143).

⁸¹ Leumann 1977, 329-333.

2.1.1.1.8. *-tus*⁸²

Tämän ryhmän adjektiivit ovat usein ns. verbaaliadjektiiveja eli ne ovat partisiipin perfektivartalosta johdettuja adjektiiveja. Näitä ovat konjugaatioiden mukaan *-atus*, *-utus*, *-itus* ja *-otus* -loppuiset sekä *-ctus*-loppuiset adjektiivit. Lisäksi tähän ryhmään lasketaan *-estus*, *-ustus*, *-entus* ja *-lentus* -loppuiset. Tähän ryhmään kuuluvat myös partisiippien tapaan muodostetut adjektiivit. *-tus*-suffiksilla ilmaistaan yleensä jollakin varustettuna olemista.

- a) *lanati pecoris* (Avienus 535).
- b) *intactus Cepheus* (Germanicus 643).
- c) *funesta Pistris* (Cicero 414).
- d) *protentum Orionem* (Avienus 1232).
- e) *truculentus quadrupes* (Cicero 213).

2.1.1.1.9. *-cus*⁸³

Yleensä nämä *-cus*-loppuiset adjektiivit ovat muotoa *-icus*. (Usein esiintyy myös *-ticus* -muotoa olevia adjektiiveja kuten *poeticus*, *rusticus* jne.):

- a) *lubricus Anguis* (Germanicus 88).

⁸² Leumann 1977, 333-336.

⁸³ Leumann 1977, 336-341.

2.1.1.1.10. *-osus*⁸⁴

Substantiiveista johdetuilla *-osus* -suffikseilla kerrotaan usein jonkin runsautta, jollakin varustamista tai mitä jokin on täynnä: vuoristoinen seutu on siis *regio montuosus* (*mons, montis*).

- a) *saetosa species* (Avienus 1048).

2.1.1.1.11. *-rus*⁸⁵

Tämä on näistä 14 kategoriasta suurin ryhmä, koska siihen kuuluvat tavallisten *-rus*-adjektiivien lisäksi kaikki toisen deklinaation mukaan taipuvat *-r*-loppuiset adjektiivit. Lisäksi monet yhdyssanat ovat maskuliinin yksikön nominatiivissa *-r*-loppuisia, mutta taipuvat 2. deklinaation mukaan.

- a) *fera Pistrix* (Cicero 140).
 b) *dexter pes* (Avienus 436).
 c) *squamigero lapsu* (Germanicus 52).

⁸⁴ Leumann 1977, 341-342.

⁸⁵ Leumann 1977, 314-317.

2.1.1.1.12. *-is*⁸⁶

Edellä mainitut kaikki adjektiivimuodot taipuvat siis ensimmäisen ja toisen deklinaation mukaan, mutta tämän viimeisen ryhmän adjektiivit kuuluvat kaikki kolmanteen deklinaatioon. Kaikille yhteinen suffiksi on *-is*, mutta Leumann erottelee niistä vielä lukuisia alalajeja, kuten *-ris*, *-vis*, *-lis*, *-alis*, *-elis*, *-ilis*, *-ulis*, *-bilis*, *-bris*, *-stis*, *-stris* ja *-ensis*. Näistä *-stis*, *-stris* ja *-ensis* viittaavat usein johonkin paikkaan ja *-bilis*-loppuiset taas ovat verbeistä johdettuja, merkitykseltään passiivisia ja instrumentaalisia ja niillä osoitetaan mahdollisuutta tai kykyä:

- a) *spectabilis cervix* (Avienus 482).

2.1.1.1.13. Muut adjektiivit

Muihin adjektiiveihin on laskettu lopuksi kaikki ne tapaukset, jotka eivät sovi mihinkään edellä mainituista 14 ryhmästä. Näitä ovat mm. useat kolmannen deklinaation mukaan taipuvat adjektiivit, lukuunottamatta tietysti suurta ja jo edellä esiteltyä *-is*-päätteisten adjektiivien ryhmää. Esimerkiksi kaikki adjektiivisesti käytetyt partisiipin preesensit on sijoitettu tähän ryhmään.

- a) *pernix Lepus* (Germanicus 610).
 b) *ardenti corpore* (Cicero 87).

⁸⁶ Leumann 1977, 342-353.

2.1.1.2. Yhdyssanat

Rakennetta tutkittaessa on erityisen tärkeää tarkastella yhdyssanojen esiintymistä. Koska yhdyssanat voivat kuulua moniin edellä mainituista adjektiiviryhmistä (niin rakenteen kuin merkityksenkin puolesta), en ole liittänyt niitä mihinkään edellä mainituista suffiksiryhmistä enkä jäljempänä esiintyvistä merkitysryhmistä. Tähän ryhmään kuuluvat kaikki selvästi kahdesta eri sanasta muodostetut sanat, eikä siis esimerkiksi prefikseillä muodostetut sanat.

Tämä kategoria voidaan jakaa melko selkeästi kahteen eri ryhmään: a) *-fer-* ja *-ger-* verbien avulla muodostettuihin ja b) muihin eri tavoin muodostettuihin yhdyssanoihin.

- a) *cornigeri Capricorni* (Avienus 662).
- b) *imbriferi Capricorni* (Avienus 979).
- c) *undicolam Pistrim* (Avienus 809).

Usein näitä kaksiosaisia nimiä käytetään yksinäänkin substantiivisessa merkityksessä, mutta esiintyessään substantiivin (usein erisnimen) yhteydessä ne saavat adjektiivin ominaisuuden.

2.1.1.3. Vertailumuodot

2.1.1.3.1. Superlatiivit

Tähän ryhmään kuuluvat kaikki säännöllisesti muodostetut superlatiivit eli *-issimus*, *-errimus*, *-illimus* -adjektiivit sekä muutamat epäsäännölliset superlatiivit, joiden suffiksi on kuitenkin aina muotoa *-mus*.

- a) *iustissima Virgo* (Germanicus 137).
- b) *summa parte* (Cicero 194).

2.1.1.3.2. Komparatiivit

Komparatiivit eli perusmuodossaan *-ior* ja *-ius* -loppuiset adjektiivit.

- a) *obscurior lux* (Avienus 231).

2.1.1.4. Prefiksit

Prefiksit jäävät tässä työssä melko vähälle huomiolle jo niiden merkityksenkin takia. Niitä ei useinkaan edes mielletä johdannaisiksi vaan niillä vahvistetaan pääsanaa tai tehdään siitä päinvastainen. Lisäksi niitä esiintyy näissä käännöksissä verrattain vähän,

joten en ole ottanut niitä varsinaisessa käsittelyosassa omaksi ryhmäkseen, vaan silloin tällöin mainitsen eri sanojen yhteydessä myös prefiksien esiintymisestä. (Ks. esim. kpl 2.3.1.1.11. *clarus - praeclarus*.)

2.1.2. Adjektiivit merkityksen mukaan jaoteltuina

Seuraavassa käsitellään ja eritellään aineistossani esiintyviä adjektiiveja niiden merkityksen mukaan. Jaottelussa olen käyttänyt seuraavia ryhmiä: väri, kirkkaus, koko ja mytologinen yhteys. Lisäksi kappale 2.1.2.5. (Muut adjektiivit) pitää sisällään kaikki ne muut adjektiivit, jotka eivät sijoitu luontevasti mihinkään muuhun kategoriaan. Muissakin kategorioissa oli yksittäisten adjektiivien kohdalla jonkin verran rajatapauksia⁸⁷, mutta koska työni kannalta on tärkeämpää vetää johtopäätöksiä käännösten kielestä ja tyylistä, ei yksittäisten rajatapausadjektiivien tulkinnalle ole asetettu liian suurta merkitystä.

2.1.2.1. Väriä ilmaisevat adjektiivit

Väriä ilmaisevat adjektiivit voivat esiintyä kahdessa merkityksessä: a) kuvaamassa tähden tai tähdistön väriä taivaalla tai b) kuvaamassa hahmon tai esineen väriä oikeasti tai mytologiassa. Yksittäisen tähden väri voidaan jossain tapauksessa eritellä (esim.

⁸⁷ ks. kappale 2.1.2.2.

Orionin kirkkain tähti Betelgeuse on väriltään punainen), mutta kokonaisen tähdistön väriä taivaalla ei ole mahdollista määrittellä yksiselitteisesti. Siitä huolimatta teksteissä esiintyy hyvin usein värejä, jotka kuvaavat nimenomaan tähden tai tähdistön näennäistä väriä. Useimmiten esiintyvät värit ovat *rutilus*, *fulvus* ja *caeruleus*.

- a) *caeruleo cancro* (Avienus 166); ‘taivaansininen’ Ravun yhteydessä ei voi olla muuta kuin tähdistöä kuvaileva väri.
- b) *fulvum Leonem* (Germanicus 149); ‘tummankeltainen’ taas voi kuvata Leijonan luonnollista väriä.

2.1.2.2. Kirkkautta ilmaisevat adjektiivit

Tarkasteltavassa aineistossa omaksi ryhmäkseen voidaan katsoa myös kirkkautta ilmaisevat adjektiivit. Määrittely vaikeutuu kuitenkin niissä tapauksissa, joissa sama adjektiivi voi tarkoittaa joko ‘kirkasta’ tai ‘kuuluisaa’ (*clarus*, *illustris*). Samoin esimerkiksi adjektiivi *candidus* saa toisinaan värin merkityksen ‘lumivalkea’, toisinaan se taas voi tarkoittaa joko ‘loistavaa’ tai ‘hohtavaa’. Osassa tapauksista yksiselitteisen merkityksen antaminen on helppoa, mutta joskus tekstiyhteydestäkään ei voida yksiselitteisesti päätellä, kumpaa kirjoittaja tarkoittaa: Esim. *illustre Spicum* (Cicero XVI, 6) on helppo ymmärtää ‘kirkkaaksi Tähtäksi’, sillä *Spicum* (tai *Spica*) on Neitsyen tähdistön kirkkain tähti, mutta esim. *clarae Andromedae* (Cicero 4) voi tarkoittaa myös Andromedan tarinan kuuluisuutta, sillä itse tähdistö ei ole mitenkään erityisen kirkas tai ympäristöstään erottuva.

2.1.2.3. Kokoa ilmaisevat adjektiivit

Niin ikään kokoa ilmaisevia adjektiiveja käytetään näissä käänöksissä kahdessa eri tarkoituksessa: a) adjektiivilla voidaan ilmaista joko tähdistön näennäistä kokoa taivaalla eli sen suuruutta muihin tähdistöihin verrattuna tai b) kyseessä olevan hahmon tai esineen kokoa oikeasti tai mytologiassa.

- a) *Scorpius ingens* (Avienus 882); Skorpionin tähdistö on taivaalla suurempi kuin viereinen suden tähtikuvio, vaikka eläimen koko on luonnossa varsin pieni.
- b) *parvulus Lepus* (Avienus 746); Jänistä sanotaan pieneksi, vaikka sen koko taivaalla on melko suuri.

Kokoa ilmaisevista adjektiiveista yleisimmät ovat *magnus*, *parvus* ja *ingens*, mutta myös muita esiintyy satunnaisesti. (mm. Germanicus 609: *vastus Hydrus*). Lisäksi kokoa voidaan ilmaista pituuden ilmaisulla: *longus Serpens* (Cicero 386) tai *brevis Lepus* (Avienus 981). Esimerkissä b esiintyvä *parvulus* on ainoa käänöksissä esiintyvä deminutiivi.

2.1.2.4. Mytologiaan viittaavat adjektiivit

Mytologiaan viittaavat adjektiivit voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan: a) maantieteellisiin ja b) henkilönnimistä johdettuihin adjektiiveihin. Maantieteelliset

adjektiivit kuvailevat, missä jokin hahmo tai esine on sijainnut ennen taivaalle sijoittumistaan. Nimistä johdetut adjektiivit taas kertovat yleensä, kenelle jokin asia on kuulunut tai kenen tarusta jokin esine on tuttu.

- a) *Lyra Cyllenea* (Avienus 1116); Kyllene oli Merkuriuksen eli lyyran keksijän syntymäsija.
- b) *Mercurialis Lyra* (Germanicus 279); adjektiivilla *Mercurialis* viitataan soittimen keksijään.

2.1.2.5. Muut adjektiivit

Lisäksi teksteissä esiintyy lukuisa joukko sellaisia adjektiiveja, joita ei voida luokitella edellisiin kategorioihin. Ne voivat määrittellä a) ulkonäköä (muuta kuin kirkkautta tai väriä), b) muotoa, c) luonnetta tai d) ilmansuuntaa, jolla kerrotaan, missä se sijaitsee johonkin toiseen tähdistöön nähden jonakin tiettyinä vuodenaikana. Myös itse tähdistön nimessä saattaa olla attribuuttina ilmansuuntaa osoittava adjektiivi: *austri Piscis* (Avienus 1081) eteläisen taivaanpuoliskon 'Etelän kala' (vrt. Kalat, jotka löytyvät pohjoiselta taivaanpuoliskolta).

- a) *pinnati Equi* (Cicero 54); 'siivekäs Hevonen' eli Pegasus.
- b) *sinuosi Anguis* (Germanicus 192); 'kiemurteleva Käärme'.
- c) *maestae Andromedae* (Avienus 1278); 'murheellinen Andromeda'.
- d) *australem Aram* (Avienus 1284); 'etelässä oleva Altari'.

Tähän luokkaan kuuluvia adjektiiveja esiintyy niin sekalainen joukko ja vain usein vain muutamia tapauksia kutakin adjektiivityyppiä kohden, että niiden luokittelu ei ole tässä mielekästä.

2.2. YHTEENVETO

Edellä olen käynyt läpi yleisluontoisesti eri adjektiivityyppejä sekä rakenteen että merkityksen mukaan. Jatkossa keskityn käsittelemään yksityiskohtaisemmin näiden erilaisten adjektiivien esiintymistä aineistossani ja erittelen niiden esiintymistiheyttä eri kirjailijoilla. Selkeyden vuoksi käytän esityksessäni taulukoita, joista näkyvät tarkat esiintymisluvut ensin kappalemäärittäin ja sitten prosentuaalisina osuuksina, vaikka näin suhteellisen pienen aineiston kanssa prosentuaalisia osuuksia ei pidä tarkastella liian tarkasti. Prosenttilukujen tarkoituksena on lähinnä antaa viitteitä niistä suuruusluokista, joista on kyse, kun tekstejä verrataan toisiinsa.

2.2.1. Adjektiivit rakenteen mukaan ryhmiteltyinä

Seuraavissa kolmessa taulukossa ovat adjektiivit rakenteen mukaan jaoteltuna kaikista kolmesta käännöksestä. Taulukon jaottelu vastaa kappaleen 2.1.1. ja sen alakappaleiden jaottelua.

2.2.1.1. Suffiksit

SUFFIKSIT						
	CICERO		GERMANICUS		AVIENUS	
KAIKKI YHTEENSÄ	282	100 %	341	100 %	608	100 %
1) -eus	1	0,4	9	2,6	31	5,1
2) -ius	13	4,6	15	4,4	36	5,9
3) -vus	18	6,4	14	4,1	29	4,8
4) -uus	4	1,4	6	1,8	13	2,1
5) -lus	5	1,8	3	0,9	30	4,9
6) -nus	18	6,4	13	3,8	42	6,9
7) -dus	14	5,0	19	5,6	18	3,0
8) -tus	29	10,3	45	13,2	56	9,2
9) -cus	6	2,1	6	1,8	15	2,5
10) -osus	2	0,7	3	0,9	17	2,8
11) -rus	63	22,3	44	12,9	87	14,3
12) -is	18	6,4	36	10,6	39	6,4
13) muut	69	24,5	71	20,8	118	19,4

2.2.1.2. Yhdyssanat

YHDYSSANAT						
	CICERO		GERMANICUS		AVIENUS	
KAIKKI YHTEENSÄ	282	100 %	341	100 %	608	100 %
Yhdyssanoja	8	2,8	6	1,8	17	2,8

2.2.1.3. Vertailumuodot

VERTAILUMUODOT						
	CICERO		GERMANICUS		AVIENUS	
KAIKKI YHTEENSÄ	282	100 %	341	100 %	608	100 %
1) superlatiivit	10	3,5	33	9,7	64	10,5
2) komparatiivit	12	4,3	24	7,0	13	2,1

2.2.2. Adjektiivit merkityksen mukaan ryhmiteltyinä

Seuraavaan taulukkoon olen kerännyt ja laskenut adjektiivit merkityksen mukaan jaoteltuna kaikista kolmesta käännöksestä. Taulukon jaottelu vastaa kappaleen 2.1.2. jaottelua:

ADJEKTIIVIT MERKITYKSEN MUKAAN RYHMITELTYINÄ						
	CICERO		GERMANICUS		AVIENUS	
KAIKKI YHTEENSÄ	282	100 %	341	100 %	608	100 %
väri	4	1,4	3	0,9	35	5,8
kirkkaus	59	20,9	31	9,1	35	5,8
koko	34	12,1	25	7,3	38	6,2
mytologia/maantiede	3	1,1	15	4,4	33	5,4
muut	182	64,5	267	78,3	467	76,8

2.3. ADJEKTIIVIT ERI KÄÄNNÖKSISSÄ

Kaikista kolmesta käännöksestä löytyy kaikkia edellä lueteltuja adjektiivilajeja, niin rakenteen kuin merkityksenkin mukaan tarkasteltuna. Seuraavissa kappaleissa käydään kunkin kirjailijan adjektiivit yksityiskohtaisemmin läpi.

2.3.1. Adjektiivit rakenteen mukaan

2.3.1.1. Suffiksit

2.3.1.1.1. *-eus*

Cicero:

Lukuisista eri *-eus*-loppuisista adjektiiveista (*-neus*, *-ineus*, *-gneus*, *-gineus*, *-aceus* ja *-aneus*) Cicerolta löytyy vain yksi esimerkki: *caeruleae Pistricis* (Cicero 275). Samalla se edustaa yhtä harvoista väriä ilmaisevista adjektiiveista, joita Cicerolla on vain neljä. (ks. 2.3.2.1.)

Germanicus:

Germanicuksella *-eus*-loppuisia adjektiiveja on vähän enemmän kuin Cicerolla, mutta silti vain yhdeksän. Aivan puhtaasti *-eus*-ryhmää edustavat mm. sellaiset kuin *igneus* (2 kpl) tai *sidereus*, *aequoreus*, *niveus* ja *squameus*. Osa tähän ryhmään ottamistani

adjektiiveista on kuitenkin *-aeus*-loppuisia mytologisista nimistä johdettuja adjektiiveja: *Ariadnaeus*, *Nemeaeus* ja *Cretaeus*.

Avienus:

Tämän suffiksiryhmän adjektiiveja Avienus käyttää varsin runsaasti ja monipuolisesti. Yhteensä 31 tapauksesta löytyy 15 eri adjektiivia. Yleisin on *aureus* (7 kpl), sitä seuraavat *igneus* (5 kpl) sekä *virgineus* ja *caeruleus* (molempia 3 kpl). Mytologisia adjektiiveja on seitsemän (mm. *Phrixeus*, *Ariadneus* ja *Centaureus*).

2.3.1.1.2. *-ius*

Cicero:

Näitä Cicerolta löytyy 13 kappaletta. Yleisin on *medius* (5 kpl) ja kahdesti hän käyttää nimeen viittaavaa mytologista adjektiivia: *Cyllenia Fides* (381) ja *Neptunia Pistrix* (436). Tähän luokkaan kuuluvia *-arius*, *-orius* ja *-icius* -adjektiiveja Cicerolta ei löydy laisinkaan.

Germanicus:

Germanicuksen tekstissä näitä adjektiiveja esiintyy jokseenkin yhtä paljon kuin Cicerollakin: 15 *-ius*-loppuisia adjektiivia, joista niin ikään yleisin on *medius* (10 kpl). Lisäksi esiintyvät *pius* (4 kpl) ja *proprius*. Germanicuksellakaan ei tavata *-arius*, *-orius* tai *-icius* -adjektiiveja.

Avienus:

Tämän ryhmän adjektiiveja Avienus käyttää suunnilleen saman verran kuin muutkin Aratoksen kääntäjät: 36 tapausta, joissa käytetään 19 eri adjektiivia. *Medius* on Avienuksella selvästi käytetyin (9 kpl), muita esiintyy yhdestä kolmeen kertaan. Edelleen Avienuskaan ei käytä *-arius*, *-orius* tai *-icius* -adjektiiveja, mutta sitä vastoin häneltä löytyy laaja valikoima erisnimistä muodostettuja adjektiiveja (yhteensä 13 kpl): *Phrygius*, *Nereius*, *Gnosius*, *Lycaonius* jne.

2.3.1.1.3. -vus

Cicero:

Näitä *-vus*-loppuisia adjektiiveja löytyy yhteensä 18 kappaletta. Cicerolla nämä kaikki ovat varsinaisia *-vus*-loppuisia, eikä *-ivus* tai *-tivus*-suffikseja löydy. Adjektiivit *parvus* (8 kpl) ja *laevus* (7 kpl) kattavat suurimman osan näistä adjektiiveista. Lisäksi Cicerolla esiintyy kahdesti *torvus* ja kerran *curvus*.

Germanicus:

Myöskään Germanicuksella ei ole *-ivus* tai *-tivus* -adjektiiveja. Muutenkin adjektiivien esiintyminen noudattaa melko lailla Ciceron *-vus*-adjektiiveja: 14 adjektiivista yleisimmät ovat *laevus* (7 kpl) ja *parvus* (5 kpl). *Cavus* ja *fulvus* esiintyvät kumpikin kertaalleen.

Avienus:

Avienuksella yleisimmät adjektiivit tässä ryhmässä ovat *curvus* (11 kpl) ja *laevus* (8 kpl).

Vain yksi adjektiivi eli kahdesti esiintyvä *divus* on *-ivus*-suffiksinen.

2.3.1.1.4. *-uus*

Cicero:

Näitä Cicerolta löytyy neljä kappaletta: *exiguus* (2 kpl), *aequus* ja *obliquus*.

Germanicus:

Germanicuksella näitä löytyy 6 kappaletta: *arduus* (3 kpl), *innocuus*, *succiduus* ja *inocciduus*.

Avienus:

Avienuksella näitä tapauksia löytyy yhteensä 13 kappaletta. Yleisin on Germanicuksen tekstin tapaan *arduus* (4 kpl). Adjektiivia *reliquus* löytyy kolme tapausta.

2.3.1.1.5. *-lus*

Cicero:

Vaikka useat *-lus*-suffiksiset adjektiivit ovat deminutiiveja (vrt. *-ulus*, *-ellus*, *-illus*, *-cullus* tai *-cellus*), yksikään Cicerolla esiintyvä adjektiivi ei ole sellainen. Muutenkin niitä esiintyy melko vähän, vain 5 kappaletta: väri *rutilus* (3 kpl), *amplus* ja *tremulus*.

Germanicus:

Myöskään Germanicuksella ei esiinny ainoatakaan deminutiivia. Ainoat tähän ryhmään kuuluvat adjektiivit Germanicuksella ovatkin *patulus* (2 kpl) ja *singuli* (monikollinen numeraali).

Avienus:

Avienus käyttää yhteensä 30 kertaa *-lus*-loppuisia adjektiiveja. Niistä ylivoimaisesti yleisin on *rutilus* (17 kpl). Muista väreistä mainittakoon *caerulus*, joka esiintyy yhden ainoan kerran säkeessä 560. Sen sijaan hänellä esiintyy kolmesti muoto *caeruleus* (ks. 2.3.1.1.1.). Aineiston ainoa deminutiivimuoto, *parvulus*, löytyy myös Avienukselta (säe 746).

2.3.1.1.6. *-mus*

Cicero:

Tämän ryhmän 18 adjektiivista *magnus* on yleisin (15 kpl). Muut yksittäiset esiintymät ovat *geminus*, *aeternus* ja *nocturnus*. Näistä kaksi jälkimmäistä edustavat *-rnus*-suffiksisia, aikaa ilmaisevia adjektiiveja.

Germanicus:

Myös tässä käänöksessä *magnus* on yleisin *-nus*-loppuinen adjektiivi (5 kpl). Muita ovat *vicinus* (4 kpl), *geminus* (3 kpl) ja *plenus* (1 kpl).

Avienus:

Avienuksella yleisin adjektiivi tässä ryhmässä on *geminus*, jota hän käyttää 13 kertaa. Seuraavaksi yleisimmät ovat *magnus* ja *pronus*, joita kumpiakin on viisi. Harvinaisempia *-tinus*, *-ernus* ja *-urnus*-suffikseja edustaa yksi ainoa *altermus*.

2.3.1.1.7. *-dus*

Cicero:

14 tähän ryhmään kuuluvasta *-idus*-loppuisista adjektiiveja Cicerolla edustavat *fervidus* (4 kpl), *validus* (4 kpl), *gelidus* (2 kpl), *evalidus* ja *umidus* (kumpiakin yksi kappale). Pitempiä *-ndus*-loppuisia adjektiiveja, jotka ovat yleisemmin muotoa *-bundus*, *-cundus*, Cicerolta löytyy kaksi: *tremebundus* (2 kpl).

Germanicus:

Germanicuksella näitä *-dus*-loppuisia adjektiiveja on yhteensä 19 kappaletta. Tähän ryhmään kuuluu peräti 14 eri adjektiivia, joten mikään adjektiivi ei ole ylivoimaisesti yleisin; vain muutamia esiintyy kahdesti. Vain *tardus* edustaa suffiksia lyhimmillään, muut ovat joko *-idus* tai *-ndus*-loppuisia : mm. *gelidus*, *rigidus*, *fecundus* ja *venerandus*.

Avienus:

Vain yksi Avienuksen käyttämistä adjektiiveista on pitkää *-ndus* -muotoa: *miserandus* ja vain *tardus* on lyhyttä *-dus* -muotoa. Loput 10 adjektiivia ovat *-idus*-loppuisia (mm. *pavidus*, *gelidus* ja *rigidus*). Näistä kaikista yleisin on *rigidus*, jota Avienus käyttää neljästi.

2.3.1.1.8. *-tus*

Cicero:

Tähän suureen ryhmään kuuluu Cicerolla 29 adjektiivia. Suurin osa niistä on adjektiivisesti käytettyjä partisiipin perfektoja eli *-atus*, *-utus*, *-itus* ja *-otus* -loppuisia. Mukaan mahtuu kuitenkin myös tavallisia *-tus*-loppuisia, kuten esimerkiksi *altus*, *laetus*, *truculentus* jne.

Germanicus:

Tämä on Germanicuksen tekstissä suurin yksittäinen adjektiiviryhmä (45 kappaletta). Esimerkkejä löytyy mm. kaikista eri partisiipeista (*-atus*, *-utus*, *-itus* ja *-otus*).

Tavallisimmista adjektiiveista esimerkkeinä annettakoon *vastus* (3 kpl), *multus*, *altus* ja *lentus*.

Avienus:

Tämän ryhmän adjektiiveja Avienukselta löytyy 56 kappaletta. Prosentuaalisesti se on suurin piirtein saman verran kuin molemmissa muissa käännöksissä. *Pulverulentus* edustaa ainoana *-ntus*-suffikseja, mutta tavallisia (muita, kuin partisiipin perfektin vartalosta johdettuja) *-tus* -loppuisia adjektiiveja löytyy kahdeksan erilaista. Niistä *lentus* (3 kpl), *multus* (2 kpl) ja *vastus* (2 kpl) ovat yleisimmät.

2.3.1.1.9. *-cus*

Cicero:

Puhtaasti *-cus*-loppuisia adjektiiveja Cicerolla esiintyy kolmesti: *coruscus* ja kaksi kertaa *paucus*. Yleisempiä *-icus*-loppuisia (varsinkin yhdyssanoissa) adjektiivejakin on vain kolme: *horrificus*, *lubricus* ja paikannimestä tehty adjektiivi *Argolicus*.

Germanicus:

Germanicuksen teksti noudattaa täsmälleen Ciceron käännöksen linjaa: *paucus* (2 kpl) ja *uncus* edustavat lyhyttä *-cus*-suffiksia ja *-icus*-suffiksia edustaa samoin kolme adjektiivia (*unicus*, *inimicus* ja *lubricus*). Germanicuksella yksikään näistä ei ole yhdyssana.

Avienus:

Viidestätoista tapauksesta yleisimmät ovat *coruscus* (3 kpl), sekä *parcus* ja *lubricus* (molemmat 2 kpl). Kolmessa tapauksessa kyseessä on paikannimestä johdettu adjektiivi: *Troicus*, *Siriacus* ja *Atticus*. Kerran esiintyy myös *-cus*-loppuinen yhdyssana: *horrificus*.

2.3.1.1.10. *-osus*

Cicero:

Näitä myöhemmällä ajalla yleisiä *-osus*-loppuisia adjektiiveja esiintyy Cicerolla ainoastaan kaksi: *squamosus* ja *lacrimosus*.

Germanicus:

Germanicuksellakin näiden *-osus*-loppuisten adjektiivien käyttö on hyvin vähäistä. Hän käyttää niitä vain kolmesti: *simuosus* (2 kpl) ja *speciosus*.

Avienus:

Avienus käyttää tämän ryhmän adjektiiveja verrattain runsaasti. Erilaisia adjektiiveja on yhteensä yhdeksän ja niitä Avienus käyttää 17 kertaa. Yleisin on *saetosus*, joka esiintyy tässä käännöksessä viisi kertaa. Muita useammin kuin kerran käytettyjä ovat *spatiosus* (3 kpl) sekä *pruinusus* ja *maculosus* (molempia 2 kpl).

2.3.1.1.11. *-rus*

Cicero:

Cicerolta näitä *-r*-suffiksin adjektiiveja löytyy peräti 63 kappaletta eli yli viidesosa kaikista adjektiiveista (22,3 %). Selvästi suurin osa niistä esiintymistä koostuu kirkkautta ilmaisevasta *clarus*-sanasta (22 kpl) ja sen johdannaisesta *praeclarus* (2 kpl). Toiseksi yleisin on *obscurus* (7 kpl). Suuntia ilmaisevia sanoja on 8 kappaletta (*dexter* 6 kpl ja *sinister* 2 kpl).

Germanicus:

Yleisimmin Germanicus käyttää *-r*-suffiksin adjektiiveja kuvatessaan oikeaa tai vasenta. Näitä suuntaa ilmaisevia adjektiiveja on yhteensä 13 (*dexter* 10 ja *sinister* 3). Seuraavaksi yleisin on *clarus* (7 kpl). Germanicuksen tekstistä löytyvistä kuudesta yhdyssanasta kaikki kuuluvat tähän ryhmään: *squamiger* (2 kpl), *armiger*, *belliger*, *aestifer* ja *aliger*.

Avienus:

Avienukselta tämän ryhmän adjektiiveja löytyy 87. Suhteessa se on kuitenkin vähemmän kuin Cicerolla ja vain hieman enemmän kuin Germanicuksella. Adjektiivien kirjo on kuitenkin laaja, sillä eri adjektiiveja on 31. Yleisimmät niistä ovat muiden käännösten tapaan *clarus* (12 kpl), *dexter* (12 kpl) ja *sinister* (7 kpl). Seitsemästätoista yhdyssanasta kymmenen löytyy tästä ryhmästä. Yleisin niistä on *flammiger*, jota on 5 kappaletta ja lisäksi vielä yksi *flammifer*. Kaiken kaikkiaan *-r*-suffiksiset adjektiivit ovat enemmistönä verrattuna *-rus* -päätteisiin. Niitä ovat mm. *piger*, *liber*, *asper*, *integer* jne.

2.3.1.1.12. *-is*

Cicero:

Näistä adjektiiveista yleisin on kirkkautta määrittävä *illustris*, jota on 7 kappaletta. *Similis* ja *tenuis* ovat kummatkin edustettuna kahdesti. Yksi ainoa adjektiivi on *-bilis* -loppuinen: *horribilis Pistris* (414).

Germanicus:

Germanicuksella näitä *-is*-loppuisia adjektiivitapauksia on peräti 36 ja niissä esiintyy 25 eri adjektiivia, joten hajonta on melkoinen. Yleisin on kuitenkin *brevis*, jota esiintyy 4 kappaletta. *-bilis*-loppuisia on yhteensä yhdeksän: *miserabilis* (3 kpl), *nobilis* (2 kpl), *flebilis*, *remeabilis*, *spectabilis* ja *venerabilis*. Muita *-lis*-loppuisia ovat *glacialis*, *regalis*, *vocalis*, *Mercurialis*, *similis*, *facilis* ja *flexilis*. Yksi näistä adjektiiveista on siis erisnimestä muokattu *Mercurialis*.

Avienus:

Avienuksella *-bilis*-loppuisia esiintyy vain kolmesti: *spectabilis* kahdesti ja *venerabilis* kerran. Muutenkin yleisimpiä ovat juuri pelkän *-is*-suffiksin omaavat adjektiivit (mm. *similis*, 5 kpl). Esimerkiksi *-stis*, *-stris* tai *-ensis*-loppuisia paikannukseen liittyviä adjektiiveja ei Avienus käytä lainkaan ja mytologisiakin adjektiiveja löytyy häneltä vain yksi tästä ryhmästä: *Mercurialis*. Kerran hän käyttää *grandis*-adjektiivia.

2.3.1.2. Yhdyssana-adjektiivit

Cicero:

Cicerolla yhdyssanoja esiintyy kahdeksan kertaa. Ainoastaan *aestifer* esiintyy kahdesti, mutta muita on kutakin yksi (*spiniger*, *corniger*, *squamifer*, *semifer*, *levipes* ja *horrificus*). Adjektiivit *levipes* ja *horrificus* ovat ainoita, jotka eivät ole tätä yleisintä *-ger* tai *-fer* -päätteistä yhdyssanamuotoa.

Germanicus:

Germanicuksella yhdyssanoja esiintyy vain kuudesti ja niistä viisi ovat *-ger*-loppuisia ja yksi *-fer*-loppuinen. Adjektiivia *squamiger* hän käyttää kahdesti ja muita kerran (*armiger*, *aliger*, *belliger* ja *aestifer*).

Avienus:

Yhdyssanoja Avienus käyttää yhteensä 17 kertaa, mikä on kuitenkin prosentuaalisesti saman verran kuin Cicerolla. Monet adjektiiveista ovat samoja kuin muissakin käännöksissä, mutta esimerkiksi Avienuksella useimmiten esiintyvä *flammiger* (6 kpl) ja *flammifer* (1 kpl) eivät esiinny muilla. Lisäksi Avienuksella esiintyy joitakin yksittäisiä muissa käännöksissä esiintymättömiä adjektiiveja kuten *laniger*, *imbrifer*, *ignicomans*, *undicolus*, *fluctigenus* ja *ignipotens*.

2.3.1.3. Vertailumuodot

2.3.1.3.1 Superlatiivit

Cicero:

Ciceron 282 adjektiivista löytyy kaikkiaan 10 superlatiivia. Näistä ainoastaan yksi noudattaa säännöllistä *-issimus*, *-errimus* tai *-illimus* -suffiksia: *sanctissima Maia* (36). Muut ovat epäsäännöllisiä: *summus* (5 kappaletta), *primus* (3 kpl) ja *extremus* (1 kpl).

Germanicus:

Germanicus käyttää vertailumuotoja verrattain runsaasti, ja superlatiiveja hänellä esiintyykin 33 kappaletta. Näistä säännöllisiä ovat yhdeksän, kuten mm. *-issimus*-adjektiiveja edustavat *iustissimus* (137) *tristissimus* (210) ja ainoana *-errimus*- tai *-illimus*-loppuisia edustava *simillimus* (214). Epäsäännölliset superlatiivit ovat enimmäkseen samoja paikkaa tai sijoittumista määritteleviä kuin Cicerollakin: *summus* (3 kappaletta), *primus* (7 kpl), *extremus* (2 kpl). Muita yleisiä ovat mm. *ultimus* (4 kpl) *proximus* (3 kpl).

Avienus:

Myös Avienuksella superlatiiveja löytyy runsaasti, prosentuaalisesti melko tarkkaan yhtä paljon kuin Germanicuksellakin. Merkillepantavaa on kuitenkin se, ettei näistä 64 tapauksesta yksikään ole säännöllinen, vaan kaikki ovat toisten käännösten lailla lähestulkoon samoja epäsäännöllisesti taipuvia, kuten mm. *summus* (12 kappaletta), *primus* (11 kpl) ja *plurimus* (9 kpl).

2.3.1.3.2. Komparatiivit

Cicero:

Komparatiiveja on yhteensä 12 ja useimmiten ne viittaavat jonkin tähden tai tähdistön asemaan muihin verrattuna: *inferior*, *posterior* tai *prior*. Samoin kokoa vertailevia adjektiiveja on muutamia: *minor*, *brevior* ja *amplior*.

Germanicus:

Germanicus käyttää myös komparatiiveja enemmän kuin Cicero. Käyttö on yleensä kuitenkin sama eli joko sijainnin tai koon vertailua: *prior* (4 kappaletta), *brevior* ja *dexterius* (2 kpl). Lisäksi Germanicus käyttää muutamia kirkkautta vertailevia adjektiiveja: *obscurior* (669) ja *clarior* (141 ja 238).

Avienus:

Avienuksen tekstissä esiintyy vain 13 komparatiivimuotoa, mikä on muihin käännöksiin ja Avienuksen käyttämiin superlatiiveihin verrattuna melko vähän. Edelleen Avienuksellakin komparatiivit selvittävät tähdistöjen sijaintia tai kokoa, ja yleisin hänellä onkin *maior*, joka esiintyy kolmesti. Muita ovat mm. *parcior* ja *celsior* (molempia 2 kpl).

2.3.2. Adjektiivit merkityksen mukaan

2.3.2.1. Väriä ilmaisevat adjektiivit

Cicero:

Cicerolla tavataan vain kahta eri väriä: *rutilus* ja *caeruleus*, joista ensimmäistä hän käyttää kolmesti ja jälkimmäistä kerran.

Germanicus:

Germanicus käyttää väriä ilmaisevia adjektiiveja vielä vähemmän kuin Cicero eli yhteensä kolme kertaa ja kaikki nämä kolme adjektiivia edustavat eri väriä: *niger*, *fulvus* ja *niveus*. Ciceron käyttämiä adjektiiveja ei siis tavata lainkaan.

Avienus:

Avienus käyttää käännöksessään jo huomattavasti enemmän värejä kuin edeltäjänsä. Hänellä niitä on yhteensä 35 tapaus. Myös Avienuksen käyttämien värien kirjo on jonkin verran laajempi kuin muissa käännöksissä: kuusi eri väriä, joista *rutilus* on selvästi yleisin (20 kpl). Muita ovat *aureus* (7 kpl), *caeruleus* (3 kpl + *caerulus* 1 kpl), *canus* (2 kpl), *fulvus* ja *rubens*.

2.3.2.2. Kirkkautta ilmaisevat adjektiivit

Cicero:

Näistä erittelemistäni adjektiiviluokista Ciceron kirkkautta ilmaisevat adjektiivit käsittävät selvästi suurimman osan: 59 tapausta eli hieman yli viidesosa kaikista hänen käyttämistään adjektiiveista kuuluvat tähän ryhmään. Toisaalta muutamat näistä voisivat myös kuulua värien ryhmään (mm. *candidus* 'loistava' tai 'lumivalkoinen'). Yleisin on *clarus* (22 kpl) sekä sen johdannainen *praeclarus* (2 kpl). Muita yleisiä ovat *illustris* (8 kpl) ja *obscurus* (7 kpl).

Germanicus:

Myös Germanicuksen käännöksessä *clarus* on selvästi yleisin (12 kpl). Lisäksi hän käyttää adjektiiveja kuten *nitens*, *fulgens* ja *ardens* (kaikkia 2 kpl) sekä *micans* ja *flagrans*. Muita hänellä esiintyviä tämän ryhmän adjektiiveja ovat mm. *obscurus* (4 kpl), *lucidus* ja *igneus* (molempia 2 kpl) ja *candidus*.

Avienus:

Edelleen Avienuksellakin *clarus* on selvästi yleisimminkin esiintyvä kirkkautta ilmaiseva adjektiivi (12 tapausta 35:stä). Seuraavaksi yleisimmät ovat *igneus* (5 kpl) ja *flagrans* (4 kpl).

2.3.2.3. Kokoa ilmaisevat adjektiivit

Cicero:

Myös kokoa ilmaisevat adjektiivit ovat Ciceron käännöksessä hyvin yleisiä. Vastakohtat *magnus* (15 kpl) ja *parvus* (10 kpl) käsittävät suurimman osan kaikkiaan 34 tapauksesta.

Muuten esiintyy yksittäin tai kaksittain sellaisia adjektiiveja kuin *ingens*, *amplus*, *latus*, *longus* ja *brevis*.

Germanicus:

Myös Germanicuksella *magnus* on yleisin (8 kpl) ja *brevis* (5 kpl) sekä *parvus* (4 kpl) ovat seuraavaksi yleisimmät. Muita ovat *latus*, *ingens*, *vastus*, *longus* ja *amplus*.

Avienus:

Avienus käyttää paljon enemmän suuruutta kuin pienuutta ilmaisevia adjektiiveja. *Ingens* ja *magnus* esiintyvät hänellä yhtä monta kertaa (10 kpl kumpiakin). Lisäksi häneltä löytyy kerran *grandis*. Muita suuruutta ilmaisevat adjektiivit ovat *longus* (4 kpl), *spatiosus* (2 kpl) *amplus* (2 kpl) ja *vastus* (2 kpl). Pienuutta hän ilmaisee kolmella adjektiivilla: *parvus* (4 kpl), *brevis* (2 kpl) ja *parcus* (1 kpl).

2.3.2.4. Mytologiaan viittaavat adjektiivit

Cicero:

Ciceron käännöksestä löytyy ainoastaan kolme mytologiaan viittaavaa adjektiivia: *Argolicus* (*Argolica Navis*, 277), *Cyllenius* (*Cyllenia Fides*, 381) ja *Neptunius* (*Neptunia Pistris*, 436).

Germanicus:

Germanicuksen tekstistä näitä mytologisia adjektiiveja löytyy yhteensä 15 tapausta. Useimpia niistä hän käyttää vain kerran, mutta kolme adjektiivia toistuvat kerran tai kahdesti: *Argoae Puppis* (345 ja 621) ja *Argoae ratis* (683), *Cretaeae Arctoe* (24) ja *Cretaeae Caprae* (167) sekä *Minoae Coronae* (590) ja *Minoa Corona* (692). Tämän ryhmän yhdestätoista eri adjektiivista kuusi on johdettu henkilönnimistä ja viisi paikannimistä.

Avienus:

Avienus käyttää käännöksessään runsaasti erilaisia mytologisia adjektiiveja: hänen tekstinsä 35 mytologisesta adjektiivista löytyy 24 erilaista. Ison ja Pienen Karhun yhteydessä hän käyttää kolmesti adjektiivia *Lycaonius* ja Peräkeulan (*Puppis*) yhteydessä esiintyy kolmesti adjektiivi *Thessala*. Muuten adjektiiveja esiintyy yksi tai kaksi kutakin.

3. EROT KÄÄNNÖSTEN VÄLILLÄ

Nopeakin silmäys edellä esitettyihin taulukoihin ja niiden yksityiskohtaisempiin erittelyihin kertoo, että käännöstekstien joissakin adjektiiviryhmissä on suuriakin eroja. Toisaalta myös samankaltaisuudet voivat olla merkittäviä, sillä jonkin tietyn ryhmän esiintyminen yhtä suurissa määrin sekä Cicerolla että Aveienuksella voi olla merkki jommankumman poikkeuksellisesta tavasta käyttää kieltä omana aikanaan. Tässä kappaleessa pyrin selvittämään näitä eroja ja samankaltaisuuksia tarkemmin, ja etsin ominaispiirteitä kirjailijoiden tyylille ja tavalle käyttää erilaisia adjektiiveja.

Olen jo edellä (kappale 1.4. ja sen alakappaleet) käsitellyt latinalaisen runokielen piirteitä, joten en palaa niihin enää tarkemmin. Ennen kuin näiden käännösten eroavaisuuksia toisistaan voidaan asiallisesti tarkastella, on kuitenkin syytä pitää mielessä näitä erityispiirteisiin liittyviä seikkoja. Näin voimme päästä selville siitä, onko kirjailija oman aikansa lapsi vai kirjoittaako hän kenties jollain erityisellä tyylillä. Mitkä ovat ne muutokset, joita latinan runokielessä tapahtuu siirryttäessä Cicerosta myöhäisantiikkiin? Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota teksteissä esiintyviin gresistisiin ilmaisiin sekä arkaistisiin piirteisiin.

3.1. EROT ADJEKTIIVIEN RAKENTEISSA

Seuraavissa kappaleissa teen yhteenvetoja siitä, miltä osin tekstit eroavat tai ovat päinvastoin samanlaisia. Pyrin myös löytämään syyn näille seikoille. Jos katson, ettei

joidenkin suffiksien tai merkitysten välillä ole suuria eroja tai mitään huomattavaa merkitystä, ohitan ne vain lyhyellä kommentilla.

3.1.1. Suffiksit

Adjektiivien jakaminen rakenteellisesti 16 alaluokkaan (13 suffiksiryhmää, yhdyssanat, superlatiivit ja komparatiivit) saa aikaan sen, että kustakin kohdasta tulee otokseltaan melko pieni. Harvassa kohdassa minkään suffiksiryhmän osuus on yli kymmenen prosenttiyksikköä. Pienistä osuuksista huolimatta voidaan näistä luvuista vetää suuntaantavia johtopäätöksiä, ja myös erot kirjailijoiden kesken tulevat näkyviin. Esimerkiksi kohdan 10 *-osus*-päätteisissä adjektiiveissa prosenttiyksiköt liikkuvat Ciceron 0,7 ja Avienuksen 2,8 välillä. Luvut eivät ole suuria, mutta ero on kuitenkin nelinkertainen.

3.1.1.1. *-eus*

Yksi suurimmista eroista käännösten välillä ilmenee *-eus*-loppuisten adjektiivien käytössä. Cicerolla niitä on vain yksi, Germanicuksella yhdeksän ja Avienuksella 31 (vastaavat prosentuaaliset osuudet ollessa 0,4 - 2,6 - 5,1). Yksi hyvä esimerkki on adjektiivi *igneus* (ks. myös kappale 3.2.2.), jota Cicero ei käytä ollenkaan, mutta joka esiintyy yleisesti varsinkin Avienuksella. Yleensäkin ottaen tämä suffiksi on yleisempi

myöhemmällä ajalla⁸⁸. Suffiksi *-eus* on myös kreikkalainen tapa muodostaa adjektiiveja konkreettisista asioista⁸⁹. Ehkäpä juuri kreikkalaisuuden välttäminen (vrt. kappale 1.4.3.) onkin yksi syy *-eus*-suffiksin vähäiseen esiintymiseen Cicerolla.

Ilmitullut mielenkiintoinen adjektiivipari *caereuleus* ja *caerulus* näyttää olevan melko lailla kirjailijoiden omien mieltymysten mukaan käytetty. Ciceron teksteissä (myös proosa mukaan luettuna) *caeruleus* esiintyy kuudesti ja *caerulus* kolmesti. Pliniuksen *Naturalis historia* -teoksessa taas *-eus*-suffiksi tässä sanassa esiintyy jopa 43 kertaa, ja vain kerran hän käyttää muotoa *caerulus*. Lucretiuksen teoksessa tilanne taas on toinen, sillä *-us* löytyy hänen teoksestaan seitsemän kertaa ja *-eus* vain kerran. Yleensä ottaen *-eus* näyttää olleen yleisempi varsinkin taivasta käsittelevissä kohdissa ja sitä on käytetty läpi roomalaisen kirjallisuuden historian enemmän kuin *-us*-loppuista.⁹⁰

3.1.1.2. *-ius*

-ius-loppuisten adjektiivien käyttö näyttää olevan samaa luokkaa kaikilla kolmella kirjailijalla. *Medius* on yleisimmin esiintyvä adjektiivi. Mytologisten adjektiivien esiintyminen tässä ryhmässä on ominaista Cicerolle ja Avienukselle, mutta Germanicus ei ole käyttänyt ainoassakaan 15 mytologisesta adjektiivistaan tätä suffiksia.

⁸⁸ ThLL VII:1 283,18 - 285,18.

⁸⁹ Leumann 1974, 163.

⁹⁰ ThLL III 103,71 - 104,39.

3.1.1.3. *-vus*

Tässä ryhmässä en näe mitään eroavaisuuksia eri käännösten välillä. Kaikki kolme kirjailijaa käyttävät lähestulkoon samoja adjektiiveja, eikä mitään erikoisuuksia esiinny.

3.1.1.4. *-uus*

Myöskään tämän ryhmän adjektiivien tarkastelu ei tuo esille mitään erityistä. Käännökset noudattelevat keskenään samoja linjoja.

3.1.1.5. *-lus*

-lus-adjektiivien ryhmässä erot ovat suuremmat kuin kahdessa edellisessä ryhmässä. Avienus suosii *-lus*-suffiksia paljon Ciceroa ja Germanicusta enemmän. *Rutilus*-adjektiivin esiintyminen Cicerolla ja Avienuksella on ymmärrettävää, mutta näinkin yleisen adjektiivin esiintymättömyys Germanicuksella yllättää.

Myös deminutiivien vähäinen esiintyminen on merkillepantavaa: kaikista kolmesta käännöksestä löytyy yksi ainoa tapaus: *parvulus* (Avienus 746). Syynä on todennäköisesti aiheen tieteellisyys, sillä deminutiivien voi ajatella olevan tunnusomaisia

ennemminkin kertovalle ja erilaisia kerronnan sävyjä esittelevälle tekstile. Toisaalta kuitenkin esimerkiksi filosofisissa teksteissä esiintyy usein deminutiiveja⁹¹.

3.1.1.6. *-mus*

Myöskään *-mus*-loppuiset adjektiivit eivät ole tämän työn kannalta merkittävässä asemassa. Huomion ansaitsee ainoastaan Ciceron käyttämät kaksi *-ermus* / *-urnus*-adjektiivia: *aeternus* ja *nocturnus*, jotka ovat ainoita aikaa määritteleviä adjektiiveja.

3.1.1.7. *-dus*

Avienuksella *-dus*-adjektiivien käyttö on vähäisempää kuin kahdella hänen edeltäjällään. Muuten *-dus*-loppuisten adjektiivien käytössä ei ole erityisen leimallisia piirteitä.

3.1.1.8. *-tus*

Vaikka *-tus*-loppuisten adjektiivien ryhmässä onkin määrällisesti toiseksi eniten tapauksia (*-rus*-loppuisten jälkeen), ei vertailu antanut mitään erityisempää syytä tutkia näitä adjektiiveja tarkemmin. Ciceron kertaalleen käyttämä *truculentus* on klassinen

⁹¹ Hanssen 1951, 196-197.

trux-adjektiivista johdettu muoto, jota esiintyy niin runoudessa kuin proosassakin⁹². Avienuksen *pulverulentus* taas on enemmänkin runoudessa käytetty muoto sen alun daktyylimitalta. Proosassa näkee joskus käytettävän myös muotoa *pulvereus*⁹³.

3.1.1.9. *-cus*

Myöskään tämä ryhmä ei tarjoa aihetta tarkempaan tutkiskeluun. Käyttö kaikilla kolmella kirjailijalla on samantapaista.

3.1.1.10. *-osus*

-osus-loppuisten adjektiivien ryhmästä (*-eus*-loppuisten ohella) löytyvät suurimmat erot tarkastelemieni kirjailijoiden välillä: Cicero ja Germanicus käyttävät niitä vain muutamia kertoja, Avienuksella käyttö on suorastaan runsasta. Samaan tapaan kuin *-eus* -suffiksi, on *-osus*-suffiksikin puhutun kielen muoto ja sitä käytetään hyvin usein runoudessa, vaikkei se olekaan pelkästään runollinen muoto⁹⁴. Myös tässäkin tapauksessa syy *-osus*-suffiksin niukkaan esiintymiseen Cicerolla (ja kenties Germanicuksellakin) on todennäköisesti puhekielisten aineiden välttäminen, ja oletettavasti päätettävä ei edes käytetty kovin yleisesti Ciceron aikaan.

⁹² Ernout 1949, 97.

⁹³ Ernout 1949, 95-96.

⁹⁴ Leumann 1974, 164.

Ciceron käyttämistä *-osus*-loppuisista adjektiiveista *lacrimosus* on yleinen runoudessa jo Horatiuksen ja Ovidiuksen aikana (joista Horatius vaikutti vain vähän Ciceron jälkeen) sekä myöhemmän ajan proosassa⁹⁵. Toinen Cicerolla esiintyvä tämän ryhmän adjektiivi on *squamosus*, jonka esiintyminen ihmetyttää, sillä toisaalla hän käyttää samasta adjektiivista myös muotoa *squamifer*. Näistä kuitenkin *squamifer* tuntuu olevan Ciceroa omimmillaan, sillä hän käyttää melko paljon *-fer* ja *-ger* -loppuisia yhdyssanoja (vrt. kappale 2.3.1.2). Muutenkin *-fer* ja *-ger* -suffiksit ovat olleet suosituimpi muoto varhaisemmassa latinassa.

Samasta sanasta johdettu *squameus*-muoto taas on nähtävästi ollut *-eus*-suffiksin tapaan yleisempi myöhemmillä kirjailijoilla. (Vrt. mm. Germanicus.) Samoin luulisi olevan *squamosus*-adjektiivin kohdalla, jonka *-osus*-suffiksi näyttää olleen muuten niin vähäisessä käytössä sekä Cicerolla että vielä Germanicuksellakin. Jostain syystä Cicero kuitenkin yllättää tämän adjektiivin kohdalla käyttämällä nimenomaan *-osus*-suffiksia. Tämän hän tekee todennäköisesti metrisistä syistä. Cicero 143-144:

Hanc Aries tegit et squamoso corpore Pisces

Fluminis inlustri tangentem corpore ripas.

Germanicuksen käyttämät *sinuosus* ja *speciosus* ovat taas molemmat sopivia daktyylimittaan ja ilmeisesti hänen aikanaan jo jonkin verran käytettyjä. Adjektiivi *sinuosus* esiintyy mm. Vergiliuksella kahdesti⁹⁶. Avienuksen yleisesti käyttämät *-osus*-

⁹⁵ Ernout 1949, 21.

⁹⁶ Ernout 1949, 82.

loppuiset adjektiivit ovat monet jo varsin yleisessä käytössä varhaisemminkin kirjailijoilla, mutta esimerkiksi *pruinusus* on käytössä vasta myöhemmän ajan kirjailijoilla, kuten esimerkiksi Petroniuksella⁹⁷.

3.1.1.11. *-rus*

Cicero käyttää selvästi eniten *-r*-loppuisia adjektiiveja. Tosin Avienus keskittyy käyttämään toisen deklinaation *-r*-loppuisia adjektiiveja, joita hän näyttää suosivan melkein yhtä paljon kuin tavallisiakin *-us*-loppuisia 1. ja 2. deklinaation adjektiiveja. Näitä ei taas toisilta kääntäjiltä löydy juurikaan lukuunottamatta *sinister*, *dexter* ja *-fer* sekä *-ger*-loppuisia sanoja. Esimerkiksi Germanicuksen kaikki yhdyssanat ovat *-fer* ja *-ger* -loppuisia.

2.1.1.12. *-is*

-is-loppuisten adjektiivien osalta käännöksistä löytyy jonkin verran eroavaisuuksia. Siinä missä Germanicus käyttää mieluusti *-bilis*-loppuisia adjektiiveja, ovat ne toisilla harvinaisuuksia. Muita erikoisuuksia ovat Ciceron runsas *illustris*-adjektiivin käyttö (vrt. kappale 3.2.2.). Enimmät esimerkit *illustris*-adjektiivin käytöstä löytyvätkin juuri varhaisemmilta kirjailijoilta, mutta esimerkiksi Avienukseltakin löytyy yhden kerran

⁹⁷ Ernout 1949, 25.

toisessa teoksessaan (*Orbis Terrarum*, 762)⁹⁸. Avienuksella esiintyvä yksittäinen *grandis*-adjektiivi ei sekään ole itse asiassa harvinainen, vaikkei sitä näissä teksteissä muualla esiinnykään. Esimerkiksi Cicero käyttää sitä jonkin verran puheissaan⁹⁹.

3.1.1.13. Yhteenveto

Edellä selvitettyjä rakenteellisia eroja tarkasteltaessa voidaan huomata, että vain muutamissa kohdissa erot ovat niin selvät, että niistä voidaan tehdä laajempia johtopäätöksiä. Näitä suuria eroavaisuuksia ovat siis etenkin vertailumuotojen esiintyminen ja eräät suffiksit kuten *-eus*, *-osus* ja erilaisten *-r*-loppuisten sanojen esiintyminen. Kirjailijat käyttävät niitä päätteitä, jotka ovat heidän ajalleen ja henkilökohtaisille mieltymyksilleen tyypillisiä.

3.1.2. Yhdyssanat

Myös Ciceron, Germanicuksen ja Aviuksen käännösten yhdyssanat noudattavat pitkälti kielen kehityksen yleistä linjaa. Erilaiset *-fer* ja *-ger* -loppuiset adjektiivit ovat selvä enemmistö (varsinkin Germanicus käyttää pelkästään niitä), joskin käänöksissä käytetty skaala on melko laaja. Ainoita poikkeuksia *-fer* ja *-ger* -loppuisiin adjektiiveihin ovat

⁹⁸ ThLL VII:1 395,11-21.

⁹⁹ ThLL VI:2 2179,42-43.

Ciceron *levipes* ja *horrificus* sekä Avienuksen *ignicomans*, *undicolus*, *fluctigenus* ja *ignipotens*.

Näistä *horrificus* on melko yleiseen *-ficus*-loppuisten ryhmään kuuluva, mutta *levipes* taas näyttäisi olevan erittäin harvinainen¹⁰⁰. Myös Avienuksen käyttämistä yhdyssanoista moni on harvinaisuus: erityisesti *ignicomans* lienee ainoa tunnettu esiintymä, sillä Oniga mainitsee vain Ciceron ja Lucretiuksen käyttämät *ignifer*-adjektiivit, eikä *ThLL*:kaan anna esimerkiksi kuin Avienuksen¹⁰¹. *Ignipotens* esiintyy Avienuksen lisäksi ainakin Vergiliuksella¹⁰². Samoin adjektiivit *fluctigenus* sekä *undicolus* ovat muuten kuin Avienuksella harvinaisia¹⁰³. Avienuksella on siis monia selvästi myöhemmälle ajalle tyypillisiä yhdyssanoiksi muodostettuja uudissanoja.

3.1.3. Vertailumuodot

3.1.3.1. Superlatiivit

Määrällisesti superlatiivien käytössä on melko iso ero: Ciceron prosentuaalinen osuus jää vain kolmasosaan Germanicuksella tai Avienuksella esiintyvien superlatiivien määrästä. Superlatiiveista suurin osa edustaa kaikissa käännöksissä kuitenkin absoluuttisia, jolloin

¹⁰⁰ Ainoa toinen esiintyminen on Varrolla. (Oniga 1988, 185.)

¹⁰¹ Oniga 1988, 182 ja *ThLL* VII:1 285,35-36.

¹⁰² Oniga 1988, 182 ja *ThLL* VII:1 288,35-44.

¹⁰³ *Thesaurus poeticus linguae Latinae* 1967, s.v. *fluctigenus* ja *undicolus* ja *ThLL* VI:1 939,4-5.

superlatiivit saavat erityisen merkityksen aivan kuten adjektiivit kaikissa suffiksitapauksissakin. Merkillepantavaa on se, että Avienuksella yksikään superlatiiveista ei edusta säännöllisiä *-issimus*, *-illimus* tai *-errimus* -loppuisia adjektiiveja, vaikka superlatiiveja esiintyykin kymmenittäin. Cicerollakin näitä säännöllisiä superlatiiveja on vain yksi, mutta Germanicuksella jopa yhdeksän. Syynä niiden vierastamiseen ei voi ainakaan olla mitään sopimattomuus, sillä ainakin feminiinisuvun yksikön nominatiivi ja neutrisuvun monikon nominatiivi ja akkusatiivi sopivat heksametrimittaan ongelmitta.

3.1.3.2. Komparatiivit

Cicero käyttää komparatiiveja hieman enemmän kuin superlatiiveja, Germanicus taas hieman vähemmän. Suurin ero vertailumuotojen käytössä on Avienuksella, joka runsaan superlatiivien käytön jälkeen käyttääkin komparatiiveja hyvin kitsaasti. Yleensä ottaen komparatiiveissa käytetään hyvin paljon samankaltaisia adjektiiveja kuin superlatiiveissa: niillä määritellään sijaintia tai kokoa muihin verrattuna.

3.2. EROT ADJEKTIIVIEN MERKITYKSISSÄ

Kuten edellä mainitsin (kpl 2.1.2.), ei adjektiivien jakaminen merkityksen mukaan useampaan kuin neljään (sekä viidenteen eli "muut adjektiivit") ryhmään ole mielekästä. Ainoastaan näihin neljään ryhmään oli mahdollista saada kohtuullinen määrä niihin

sopivia adjektiiveja. Silti tätäkin jaottelua noudatattaessa adjektiivien lukumäärä saattoi jäädä joidenkin ryhmien osalta hyvin pieneksi¹⁰⁴.

3.2.1. Värit

Yksi suurimmista eroista tarkasteltaessa kaikkia käsittelemiäni adjektiiviryhmiä löytyy väreistä. Molemmilla varhaisemmilla kääntäjillä, Cicerolla sekä Germanicuksella, värien käyttö adjektiiveissa on huomattavan vähäistä, kun taas Avienus käyttää väri-ilmauksia runsaasti ja laajalla skaalalla. Cicero käyttää ainoastaan kahta näissä teksteissä yleisimmin esiintyvää väriä *rutilus* ja *caeruleus*, yhteensä vain neljässä eri tekstikohdassa. Germanicus taas, vaikka käyttääkin väri-ilmauksia vielä vähemmän kuin Cicero, käyttää harvinaisempia adjektiiveja kuten *niger* ja *niveus*, joita ei esiinny kummallakaan muulla kääntäjällä. Germanicuksen käyttämä *fulvus* sentään esiintyy kerran myös Avienuksella. Avienukselta löytyy adjektiivien *rutilus*, *caeruleus* ja *fulvus* lisäksi *aureus*, *camus*, *rubens* ja *caerulus*.

Nykyisinkin tähtiä määritellään värien perusteella. Tosin perusteet ovat hieman erilaiset: värillä tarkoitetaan tähden oikeaa väriä eli sitä miltä tähti näyttää meidän silmiimme¹⁰⁵. Näissä teksteissä värit kuitenkin lähes poikkeuksetta tarkoittavat tähdistöjen mytologiaan pohjautuvia värejä. Eihän esimerkiksi mikään tähti näyttäydy mustana kuten

¹⁰⁴ Vrt. esim. Ciceron mytologiset tai Germanicuksen väriä määrittelevät adjektiivit, joita kumpiakin löytyi ainoastaan 3 kappaletta.

¹⁰⁵ Tähdet todellakin tarkemmin katsottuna ovat usein värillisiä. Esim. Orionin tähdistön kaksi kirkkainta tähteä ovat punainen Betelgeuze ja valkoinen Rigel.

Korpin pyrstö Germanicuksella: *nigra cauda* (506).

3.2.2. Kirkkaus

Jos Cicero käyttikin vähän väri-adjektiiveja tekstissään, kirkkautta ilmaisevia adjektiiveja hän viljelee erittäin runsaasti. Ero toisiin käännöksiin on huomattava: prosentuaalisesti Ciceron tekstistä löytyy näitä adjektiiveja noin kaksi kertaa niin paljon kuin Germanicukselta ja jopa neljä kertaa enemmän kuin Avienukselta. Merkittävin ero tässä ryhmässä on Cicerolla yleisesti esiintyvä *illustris*, jota eivät sen enempää Germanicus kuin Avienuskaan käytä. Vastaavasti Germanicuksella ja Avienuksella yleisesti esiintyvät *igneus* tai *flagrans* puuttuvat Cicerolta kokonaan. Kirkkautta määritteleviä adjektiiveja tarkastellessa voidaan myös todeta, että *clarus* esiintyy kaikissa teksteissä lähes tulkoon yhtä usein: noin kolmannes kaikista näistä adjektiiveista on kaikissa kolmessa käännöksessä *clarus*.

Vaikka osa kirkkautta määrittelevistä adjektiiveista onkin ymmärrettävissä myös kuuluisuutta tarkoittavina (mm. *clarus* ja *illustris*), voidaan silti todeta, että kirkkaudella on enemmän tekemistä varsinaisen tähtien havainnoimisen kanssa kuin väreillä. Varsinkin adjektiivit *flagrans*, *nitens*, *micans* jne. ovat ymmärrettävissä ainoastaan tähtien fyysisesti näyttäytyvinä ominaisuuksina.

3.2.3. Koko

Myös kokoa ilmaisevia adjektiiveja Cicero käyttää merkittävästi enemmän kuin muut kääntäjät. Prosentuaalisesti määrä on noin kaksinkertainen Germanicukseen ja Avienukseen verrattuna. Vaikka kokoa ilmaisevia adjektiiveja onkin melko paljon (suuruus, pienuus, pituus, lyhyys, leveys, kapeus jne.), enimmän huomion näissä käännöksissä kiinnittävät nimenomaan suuruutta kuvaavat adjektiivit. Cicerolta ja Germanicukselta, jotka käyttävät kokoa ilmaisevista adjektiiveista eniten adjektiivia *magnus*, löytyy molemmilta ainoastaan kaksi *ingens*-adjektiivia. Avienuksella taas *ingens* ja *magnus* ovat molemmat yhtä yleisiä (molempia 10 kpl). Yhtenä kielen muuttumisen merkinä voidaankin pitää juuri tätä adjektiivia *ingens*, jonka käyttö alkoi yleistyä kielessä Vergiliuksen vaikutuksesta¹⁰⁶. Tämä on siis selvästi huomattavissa myös näissä kolmessa käännöksessä. Ennen Vergiliusta vaikuttaneen Ciceron tekstissä¹⁰⁷ *ingens* esiintyykin ainoastaan kaksi kertaa. Voidaan kuitenkin huomata, että Germanicuksellakin, joka eli Vergiliuksen kirjallisuuden vaikutuspiirissä¹⁰⁸, tavataan tätä adjektiivia kaksi kertaa. Avienuksella näitä tapauksia on siis jo kymmenen. *Magnus* taas on esiintynyt latinankielessä kautta aikojen jo varhaisimmista piirtokirjoituksista lähtien¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Lunelli 1974, 51.

¹⁰⁷ Nimenomaan tähden tai tähdistön nimen yhteydessä. Muista esiintymisistä en ole pitänyt lukua.

¹⁰⁸ Vergilius eli vuosina 70 - 19 eKr. ja Germanicus 15 eKr. - 19 jKr.

¹⁰⁹ ThLL VIII 121,67 - 122,74.

Lisäksi suuruudesta puhuttaessa kiinnittyy huomio Avienuksella esiintyvään *grandis*-adjektiiviin. *ThLL*:n mukaan sitä on esiintynyt jo Plautuksella, Varrolla ja Cicerolla (tosin ei Ciceron tässä tekstissä!), joten se ei ole mikään varsinainen uudissana. *Grandis* - *magnus* -synonyymiparista edellinen on kenties hieman konkreettisempi ja puhutun kielen muoto¹¹⁰.

Vaikka erot ja otokset ovat melko pieniä, voidaan käännösten kuitenkin todeta seuranneen yleistä kehitystä.

3.2.4. Mytologiaan viittaavat adjektiivit

Kuten väreissäkin, käännösten väliset erot mytologisissa adjektiiveissa ovat varsin suuret. Avienuksella niiden prosentuaalinen osuus Ciceroon verrattuna on jopa viisinkertainen. Myös Germanicus käyttää mytologisia adjektiiveja nelinkertaisesti Ciceroon verrattuna.

Näillä mytologisilla adjektiiveilla ei siis ole mitään tekemistä varsinaisen tähtitieteen kanssa. Niiden tarkoitus on vain elävöittää kieltä ja kenties pelastaa runoilija metriikan ongelmilta. Tämän perusteella voisi edelleen päätellä, että Cicero on todellakin keskittynyt enimmäkseen vain aitoon tieteeseen, kun taas kahden myöhemmän kääntäjän intressit ovat olleet enemmänkin kielessä ja kääntämisessä kuin itse tähtitieteessä.

¹¹⁰ Väänänen 1971, 147.

3.2.5. Yhteenveto adjektiiveista merkityksen mukaan

Tästä jaottelusta on kaikkein selvimmin nähtävissä kunkin kirjailijan tapa lähestyä tieteellistä asiaa ja sitä, millä tavoin he ovat aiheeseensa perehtyneet. Jo aiemmin totesin Avienuksen tehneen Aratoksen alkuperäistekstistä eräänlaisen kommentaarin ennemminkin kuin käännöksen siinä mielessä kuin me nykypäivänä kääntämisen kielestä toiseen ymmärrämme (ks. kappale 1.3.3.). Jos hän olisi käyttänyt käännöksessään paljon varsinkin kirkkautta ja tähdistöjen absoluuttista kokoa ja väriä määritteleviä adjektiiveja, olisi hänen voinut olettaa olevan varsin hyvin perehtynyt tähtitieteeseen ja ikään kuin korjanneen Aratoksen tekstiä omilla havainnoillaan. Hän käyttää kuitenkin kaikkia erittelemiäni adjektiiviryhmiä lähestulkoon yhtä paljon, mikä saattaa osaltaan osoittaa hänen tekstinsä olleen ennemminkin taiteellinen kuin tieteellinen työ.

Edellä mainituin perustein Cicero taas näyttää kääntäneen tekstin varsin tieteellisestä näkökulmasta. Hän keskittyy kuvailemaan tähdistöjä niiden kirkkauden ja koon perusteella ja jättää mytologian ja värit vähemmälle huomiolle. Mytologian jättäminen vähemmälle huomiolle saattaa hyvinkin olla seurausta hänen halustaan välttää kreikkalaisuutta tekstissään.

Jokseenkin Ciceron tavoin on toiminut myös Germanicus, jonka tekstille ominaista on myös kokoa ja kirkkautta määrittelevät adjektiivit, joskin myös hänellä on melko paljon myös mytologisia adjektiiveja.

Toisaalta näiden yleistysten osalta kannattaa pitää mielessä, kuinka lähellä Roomassa jumalat olivat käytännön elämää. Mytologian liittäminen tieteelliseen tekstiin ei välttämättä tarkoita samaa, mitä se tarkoittaisi nykyaikana. Tältä kannalta katsottuna Avienustakin voidaan tietysti pitää varsin monipuolisena runoilijana, jos hän tarkkojen havaintojen lisäksi on kiinnostunut mytologiasta¹¹¹.

¹¹¹ Avienus on kirjoittanut muutaman muunkin tieteellisen teoksen (ks. kappale 1.3.3.) toisin kuin muut tässä työssä esitellyt kääntäjät, jotka ovat keskittyneet toisen tyyppisiin kirjallisiin töihin.

4. PÄÄTÄNTÖ

Pro-gradu -tutkielmani aluksi totesin tähtitaivasta kuvailevan tekstin olevan yleensä hyvin kuvailevaa. Vahvistusta tälle väitteelle antaa myös tarkastelemanি aineisto, sillä käännöksistä keräämieni adjektiivien kirjo on hyvin laaja ja monipuolinen. Se on jopa niin monipuolinen, ettei edellä tradition yhteydessä (kappale 1.4.2.) mainitsemani käytetyn kielen kaavamaisuus juurikaan näy tekstistä. Kukin kääntäjistä käyttää adjektiiveja omaan yksilölliseen tapansa, minkä tutkimus mielestäni osoittaa. Lisäksi siitä saa jonkinlaisen kuvan jo liitteenä olevia kääntäjäkohtaisia adjektiivilistoja silmäillessäkin. Otettiinpa vertailtavaksi mikä tahansa tähtikuvio, tarkastelemisani käännöksissä siihen liittyvät adjektiivit poikkeavat käännösten välillä toisistaan. Yhdenmukaisuudet ovat suorastaan harvinaisuuksia, mikä onkin hämmästyttävää, kun ottaa huomioon tähtitieteen pitkät perinteet tieteen ja kirjallisuuden haarana ja erityisesti sen, että kaikilla tarkastelemillani teksteillä on yksi ja sama alkuteksti.

Kun adjektiiveja tarkastelee lähemmin, voi havaita, että samat yleiset adjektiivit esiintyvät kaikilla usein. Esimerkiksi sellaiset adjektiivit kuin *clarus*, *dexter*, *laevus* ja *medius* kuuluvat kaikissa näissä kolmessa käännöksessä kymmenen yleisimmin esiintyvän adjektiivin joukkoon. Tämä on luonnollisesti ymmärrettävää, sillä tiheässä käytössä olevilla sanoilla on selvästi taipumus säilyä kielessä pitkään, kun taas marginaalisessa käytössä olevat sanat saattavat hävitä kielestä hyvinkin nopeasti.

Edellä esitetyn perusteella kukin kirjailijoista on ollut oman aikansa ja tyylinsä noudattaja. Vahva traditio näkyekin ehkä yksittäisiä adjektiiveja selvemmin niiden

merkityksessä: kutakin tiettyä tähdistöä kuvataan yleensä samantyyppisillä adjektiiveilla, kuten Orionia mahtavaksi, suureksi ja pelottavaksi, Kaurista sarvekkaaksi, sateita tuovaksi jne. Traditio on siis nähtävissä teksteissä mytologian ja uskonnollisen jatkuvuuden kautta.

Olen esittänyt myös lukuisia kullekin kääntäjälle tyypillisiä tapoja käyttää (tai olla käyttämättä) joitain tiettyjä adjektiiveja. Esitetyn perusteella näyttäisi siltä, että myös näissä teksteissä on selvästi nähtävissä kielen kehityksen yleiset tendenssit. Cicero ja Avienus ovat kielellisesti ja tyyllisesti varsin kaukana toisistaan, mikä on ymmärrettävää kun otetaan huomioon heidän ajallinen sijoittumisensa kirjallisuuden historiassa. Germanicus on lähestulkoon jokaisessa erittelemässäni ryhmässä näiden kahden välillä, mikä sekin tukee edellä väitettyä.

Merkillepantavaa on myös, että Avienus käyttää runsaasti sellaisia adjektiiveja, jotka yleistyivät vasta myöhemmällä keisariajalla, kun taas Cicero ja Germanicus käyttävät lähinnä klassisen latinan sanoja. Erona Cicerolla ja esimerkiksi Avienuksella on varsinkin erilaisten sittemmin Avienukselle tyypillisten suffiksien vähäinen käyttö (esim. *-osus*) sekä yhdyssanojen varovainen käyttö, joissa Cicero ja varsinkin Germanicus suosivat tavallisimpia *-fer* ja *-ger* loppuisia yhdyssanoja. Kaiken kaikkiaan Cicero ja Germanicus näyttävät olleen lähempänä toisiaan kielellisesti ja tyyllisesti, kun taas Avienus on monessa suhteessa käyttänyt adjektiiveja heistä poiketen. Tämän lisäksi on havaittavissa vielä kullekin kääntäjälle tyypillisiä erityispiirteitä, kuten Ciceron gresismien ja puhekielisten sanojen välttäminen (vrt *-eus-* ja *-osus* -suffiksit).

Metriikan vaikutusta ei näissä teksteissä juuri näy, paitsi tietysti sananvalinnoissa. Edellä käsittelemäni lyhyesti metriikkaa ja runomitan vaikutusta runoudessa käytettyyn kieleen (kappale 1.4.1.). Aineistoni perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, ettei metriikka ole juurikaan lyönyt leimaansa käsittelyssä olleisiin teksteihin. Sanoissa ei esiinny kovinkaan paljon harvinaisuuksiksi luokiteltavia muotoja lukuun ottamatta esimerkiksi Avienuksen muutamia yhdyssanoja kuten *ignicomans* tai *fluctigenus*. Erikoisuuksien (niin sanoissa kuin muodoissakin) vähäiseen esiintymiseen voi hyvinkin olla syynä adjektiivien vaihtoehtojen ja synonyymien runsaus (vrt. kappale 1.4.6.).

Mielestäni työni on osoittanut jokaisen käsittelemäni kirjailijan olleen jokseenkin oman aikansa lapsi ja melko vapaa tradition määräävästä otteesta. Lisäksi se on tuonut esiin kullekin kolmelle kääntäjälle tyypillisiä kielellisiä piirteitä. Huomata tietenkin täytyy, että tarkasteltavana tässä työssä oli ainoastaan yksi sanaluokka, adjektiivit. Pitemmälle vietyjen johtopäätösten tekemiseen tarpeellista ja kiinnostavaa olisi tarkastella myös muita kielen osa-alueita.

BIBLIOGRAFIA**LÄHTEET:**

- AVIENUS. *Les phénomènes d'Aratos*. Ed. by Jean Soubiran 1981. Paris. Société d'édition "Les Belles Lettres".
- CICERO. *Aratea fragment poétiques*. Ed. by Jean Soubiran 1972. Paris. Société d'édition "Les Belles Lettres".
- GERMANICUS . *The Aratus ascribed to Germanicus Caesar*. Ed. by D. B. Gain 1976. London. The Athlone Press.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS:

- CASTRÉN, Paavo - PIETILÄ-CASTRÉN, Leena 2000. *Antiikin käsikirja*. Helsinki: Otava.
- CUPAIUOLO, Fabio 1994. *Storia della letteratura latina*. Napoli: Loffredo Editore.
- DEVOTO, Giacomo 1940. *Storia della lingua di Roma*. Bologna: Licinio Cappelli Editore.
- ERNOUT, A. 1949. *Les adjectifs latins en -osus et en -ulentus*. Paris. Librairie C. Klincksieck.
- GAIN, D. B. (ed.) 1976. *The Aratus ascribed to Germanicus Caesar*. London: The Athlone Press.
- GIANOTTI, Gian Franco - PENNACINI, Adriano 1982. *Storia e forme della letteratura in Roma antica*. Torino: Loescher editore.
- HANSEN, Jens S. Th. 1951. *Latin diminutives: A semantic study*. Bergen. A.S John Griegs Boktrykkeri.
- HOLDER, Alfred (ed.) 1965. *Rufi Festi Avieni Carmina*. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
- JANSSEN, Hendrikus H. 1974. 'Le caratteristiche della lingua poetica romana'. Teoksessa *La lingua poetica latina*, 69-130.
- KIDD, Douglas (ed.) 1997. *Aratus Phaenomena*. Cambridge: University Press.

- KROLL, Wilhelm 1974. 'La lingua poetica romana'. Teoksessa *La lingua poetica latina*, 3-65.
- La lingua poetica latina*, a cura di Aldo Lunelli. Bologna 1974: Patron Editore.
- LEUMANN, Manu 1974. 'La lingua poetica latina'. Teoksessa *La lingua poetica latina*, 133-178.
- LEUMANN, Manu 1977. *Lateinische laut- und formenlehre*. Ester band. Munchen: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- LÖFSTEDT, Einar 1980. *Il latino tardo: Aspetti e problemi*. Studi grammaticali e linguistici 14. Brescia: Paideia Editrice.
- ONIGA, Renato 1988. *I composti nominali latini. Una morfologia generativa*. Bologna. Patron Editore.
- SANTINI, Carlo 1977. *Il segno e la tradizione in Germanico scrittore*. Roma: Cadmo Editore.
- SIDEY, Thomas K. 1909. *The participle in Plautus, Petronius, and Apuleius*. Chicago: University of Chicago press.
- SOUBIRAN, Jean (ed.) 1972. *Cicéron: Aratea fragments poetiques*. Paris: Société d'édition "Les Belles Lettres".
- SOUBIRAN, Jean (ed.) 1981. *Les phénomènes d'Aratos: Aviénus*. Paris: Société d'édition "Les Belles Lettres".
- ThLL = *Thesaurus Linguae Latinae* 1934-1964. Lipsiae. B.G. Teubner
- VÄÄNÄNEN, Veikko 1971. *Introduzione al latino volgare*. Bologna: Casa Editrice Patron.

LIITE 1: Seuraavassa listassa on lueteltu tämän työn aineistoon kuuluvat adjektiivit tähdistöittäin ja kirjailijoittain:

CICERO (282)	BOOTES (8)	CAPRICORNUS (7)	CYGNUS (13)
ANDROMEDA (7)	fixa (praecordia) XVI,3	valido (pectore) 58	Ales (avis) 47
illustri (corpore) XXXI,1	claro (nomine) XVI,4	semifero (corpore) 59	geminis (pinnis) 48
maesta XXXI,2	aequa (parte) 359	magni 91	obscura (pars) 49
clarae 4	brevior 360	medium 273	expers (pars) 49
laevo (numero) 18	amplior 361	claro (lumine) 277	parvis (lucibus) 50
semotam 139	larga (luce) 394	fero (ore) 326	claris (lucibus) 50
dextra (parte) 257	adverso (corpore) 395	alto (lumine) 467	dextro (pede) 52
clarum (caput) 413	fixus (Arcturus) 395		nitens (Ales) 85
		CASSIOPEIA (2)	Ales (avis) 258
AQUA (4)	CAELESTE NODUM (1)	obscura (specie) XXX,1	summam (caudam) 383
tenues (stellae) 179	aeternum (nodum) XXXII,4	lacrimosa 442	primas ((pinnas) 383
parvo (lumine) 180		CENTAURUS (4)	rutila (pluma) 412
clarae (stellae) 180	CANCER (10)	virilem (partem) 209	fulgens (Ales) 412
obscurae (stellae) 182	claro (lumine) 263	truculentus (quadrupes) 213	DELPHINUS (7)
AQUARIUS (9)	medio (corpore) 265	extremo (candore) 410	curvus 91
dextra (cervix) 56	aestifer 320	latos (umeros) 477	nimio (nitore) 92
radiantis 172	ferventia (sidera) 320		quadruplicis (stellas) 93
exiguo (candore) 174	magna (vis) 324	CEPHEUS (6)	tenui (lumine) 95
magnis (pedibus) 176	primo (lumine) 350	dextram (palmam) 52	corusco (ore) 96
gelido (flumine) 177	serius 363	evalida (luce) 154	inferior (pars) 99
gelidum (rivum) 274	supera (luce) 364	spinigeram (caudam) 178	fusa (pars) 99
fundentis 274	claro (corpore) 365	converso (corpore) 437	DRACO (8)
umidus 327	praeclaro (ortu) 371	medio (corpore) 438	torvu' VIII,2
magnus 473		superas (partes) 439	duplici (fulgore) IX,2
AQUILA (5)	CANIS (11)		trucibus (oculis) IX,3
ardenti (corpore) 87	rutilo (lumine) 107	CETUS (10)	fervida (lumina) IX,3
tremebundis (pinnis) 88	fervidus 108	fera (Pistrix) 140	radianti (sidere) IX,4
ingenti (corpore) 89	aestiferos (ignes) 111	squamoso (corpore) 143	obstipum (caput) IX,5
Ales (nuntius) 294	horrificos (ictus) 122	inlustri (corpore) 144	tereti (cervice) IX,5
magna (vis) 372	acuri (rostri) 122	mixta (terga) 152	defessa (imago) XI,1
ARA (4)	clari 138	caeruleae (Pistricis) 275	ERIDANUS (4)
fulgentem 192	posteriora (vestigia) 138	feram (caudam) 275	funestum (amnem) 146
summa (parte) 194	acrem (morsum) 158	fera (Pistrix) 413	magnis (viribus) 146
obscura (caligine) 194	prima (vestigia) 378	horribilis (Pistrix) 414	obscurum (Amnem) 173
inlustrem 213	posteriores (pedes) 388	funesta (Pistrix) 414	magnus (Amnis) 384
ARIES (3)	fervidus 462	Neptunia (Pistrix) 436	
contortis (cornibus) XXXIII,1	CAPRA (7)		GEMINI (6)
inferior 10	clara XXV,3	CORONA (5)	natos XXII,1
obscuro (lumine) 329	magno (signo) XXVI,1	eximio (fulgore) XIII,1	laeva (parte) XXV,1
AURIGA (2)	illustri (signo) XXVI,1	delapsa 351	adversum (caput) XXV,2
ardens 254	praedita XXVI,1	dimidiam (partem) 352	laevum (umerum) XXV,3
inferiora (lumina) 464	exiquum (ignem) XXVI,2	distincta 352	inlustria (ora) 254
	instantem 468	media (parte) 409	clarum (ignem) 331
	parvos (Haedos) 468	CORVUS (1)	HYDRA (13)
		plumato (corpore) 220	praecipiti (lapsu) 215

- flexo (corpore) 215
 convexo (sinu) 217
 levi (cauda) 218
 lubrica 218
 medio (sinu) 219
 clarum (caput) 376
 claro (corpore) 386
 dispersa 397
 omnis 449
 parva (vestigia) 451
 serpentis 478
 ardentia (lumina) 479

 LEO (5)
 magnu' XXII,3
 tremulam (flammam) XXII,3
 magnu' 263
 validis (pectoribus) 267
 torva (vis) 321

 LEPUS (5)
 levipes 121
 tremebundus 122
 praecipitantem 124
 defesso (corpore) 125
 fulgentem 276

 LYRA (4)
 convexa (Fides) 42
 clara (Fides) 381
 Cyllenia (Fides) 381
 clara (Fides) 461

 NIXUS (9)
 laevum (genus) 45
 flexum (genus) 46
 adflexo (corpore) 373
 supero (lumine) 374
 laevum (genus) 375
 inlustrem (plantam) 375
 dextrum (genus) 399
 converso (corpore) 456
 laeto (lumine) 458

 OPHIUCHUS (7)
 claro (nomine) XIV,1
 duplici (pressu) XV,1
 religatus XV,2
 torto (corpore) XV,2
 medium (virum) XV,3
 duplices (umeros) XX,1
 validis (cervicibus) 358

 ORION (7)
 obliquo (corpore) 102
 laeva (planta) 149

 ingens 291
 claro (pectore) 291
 claris (lucibus) 367
 lato (pectore) 368
 cassum (ensem) 369

 PEGASUS (10)
 micanti (fulgore) XXXII,1
 summum (caput) XXXII,2
 duplices (formas) XXXII,3
 communi (lumine) XXXII,3
 clinata (ungula) 53
 fortis (Equi) 54
 pinnati (corporis) 54
 duplices (pedes) 258
 longa (cervice) 385
 supera (cervice) 474

 PERSEUS (8)
 natum 20
 defixo (corpore) 21
 diversos (pedes) 24
 aptis (talaribus) 24
 pulverulentus 25
 sinistro (umero) 256
 clinato (corpore) 259
 dextrum (pedem) 465

 PISCES (3)
 duplices (catenas) 14
 adpositum (Pisces) 19
 squamiferi 328

 PISCIS AUSTRINUS (3)
 Australem (Pisces) 167
 infera (cauda) 352
 supero (corpore) 356

 PLEIAS (7)
 parvas (Vergilias) 28
 parvae (stellae) 30
 sanctissima (Maia) 36
 tenues (labentes) 37
 parvo (lumine) 37
 magnum (nomen) 38
 clarum (nomen) 38

 PROCYON (1)
 fervidus 377

 PUPPIS (10)
 convexam 127
 vetus (Argo) 134

 clara (luce) 136
 disperso (lumine) 137
 amplam (Navem) 276
 Argolicam (Navem) 277
 claro (lumine) 389
 medium (malum) 392
 radiato (stipite) 392
 magnam (Navem) 469

 SAGITTA (3)
 fulgens 84
 depulsa 382
 clara 471

 SAGITTARIUS (6)
 flexum (Arcum) 78
 priora (vestigia) 181
 magni (Arquitenentis) 181
 deflexum (arcum) 279
 flexum (arcum) 325
 superas (lucis) 459

 SCORPIUS (5)
 fulgentis (Nepae) 183
 paucae (stellae) 293
 claro (lumine) 323
 obscuro (corpore) 393
 magnis (lucibus) 434

 SERPENS (5)
 procera (vincla) 150
 clarum (Anguem) 357
 magnum (Anguem) 358
 summum (lumen) 455
 flexo (corpore) 455

 SPICA (2)
 illustre (spicum) XVI,6
 splendenti (corpore) XVI,6

 TAURUS (9)
 corniger XXVII,1
 valido (corpore) XXVII,1
 laevum (cornu) XXVIII,2
 dexter (pes) XXVIII,2
 inferiora (corpore) 103
 truculenti 103
 flexo (genu) 290
 inflexo (genu) 330
 proiecto (corpore) 330

 TRIANGULUM (5)
 parvum (signum) 4
 simili (Deltoton) 6
 simili (Deltoton) 7

 minor (pars) 8
 praeclara (pars) 9
 URSA MAIOR & MINOR (8)
 nocturna (duce) VII,1
 prior (Ursa Maior) VII,2
 distincta (Ursa Maior) VII,2
 parva (Ursa Minor) VII,4
 truculenta (Helice) XXV,2
 minoris (Arcti) 79
 lustrantes (Arctoe) 441
 summo (lumine) 441

 VIRGO (3)
 rutilo (corpore) 322
 pauca (signa) 379
 industria (lumina) 380

GERMANICUS (341)
 ANDROMEDA (11)
 iusta (piacula) 200
 magnis (umeris) 203
 ignea (zonula) 204
 districta (bracchia) 205
 micantis 231
 Cepheida (maestam) 240
 devotae (virginis) 248
 servatae (puellae) 249
 expositam 356
 transversae 463
 laetior 704

 AQUARIUS (1)
 dextra (manus) 285

 AQUILA (5)
 innocuis (unguibus) 318
 stellantibus (pennis) 607
 armiger (Ales) 688
 unciis (unguibus) 688
 gratus (Ales) 689

 ARA (1)
 apta (Altaria) 691

 ARIES (6)
 brevior (actu) 226
 perniciosior 227
 clara (facies) 229
 princeps 502
 nobilis 532
 pernix 703

- AURIGA (14)
 primus 158
 maestus 161
 ingens 163
 transversus 163
 dextra (vestigia) 179
 media (compagine) 180
 summo (ore) 181
 laevam (plantam) 462
 fixus (Myrtilos) 710
 integer 711
 dextera (pars) 712
 laeva (manus) 713
 sinistra (planta) 715
 perfectio (sidere) 716
- BOOTES (10)
 caesus (Icarus) 91
 obscurum (caput) 93
 tristia (membra) 93
 proprio (nomine) 94
 proximus 138
 tardus 139
 arduus (Arctophylax) 596
 siderea (luce) 598
 claro (ore) 625
 vicinum 718
- CANCER (5)
 ardentem 6
 subiectum 147
 flagranti (sedere) 484
 medium (sidus) 485
 aestifero 524
- CANIS (5)
 timendo (ore) 333
 contemptior (ignis) 334
 imam (alvum) 488
 rapidi 611
 prima (vestigia) 611
- CAPRA (6)
 Cretaeae 167
 fidissima (ubera) 167
 claro (sidera) 168
 inimicum (sidus) 170
 nobile (lumen) 685
 teneros (Haedos) 713
- CAPRICORNUS (6)
 gelidi 7
 prior (Aegoceros) 286
 gelidi 289
 glacialibus (astris) 483
 propior 482
 rigidum (signum) 597
- CASSIOPEIA (4)
 brevis 195
 paucis (flammis) 195
 horrida (vultu) 198
 meritae (matris) 200
- CENTAURUS (15)
 immania (membra) 414
 hirsuto (pectore) 415
 ingentis (Sonipes) 417
 pius (Chiron) 421
 iustissimus 421
 clarus 425
 miserabile (sidus) 633
 pius 638
 imam (caudam) 637
 obscurior 669
 clarus 670
 pernicia (crura) 675
 aversum (Chirona) 695
 vastos (umeros) 697
 tristia (pectora) 697
- CEPHEUS (7)
 Iasides 184
 patulis (manibus) 187
 dextro (pede) 188
 latus (balteus) 192
 regalem (ulnam) 282
 regalis 643
 intactus 643
- CETUS (7)
 Nereia (Pristis) 356
 aequoreae (Pristis) 371
 imam (Pristin) 381
 squamigerae (Pristis) 390
 intorta (cauda) 487
 maxima (Pristis) 640
 squamea (terga) 721
- CORONA (8)
 clara 71
 sacrata 71
 Ariadnaeo (igne) 71
 distantia (Serta) 85
 crinita 87
 Minoae 590
 imperfecta 636
 Minoa 692
- CORVUS (3)
 vocali (rostro) 430
 forantis 505
 nigra (cauda) 506
- CRATER (2)
 parvo (pondere) 431
 levem 505
- CYGNUS (11)
 volucer 277
 falsa (imagine) 277
 nitentem 278
 medii (fulgoris) 281
 laeta (penna) 281
 dexterio (penna) 282
 laeva (ala) 283
 candidus 465
 niveus 615
 dextera (penna) 679
 omnibus (stellis) 690
- DELPHINUS (3)
 brevis 321
 paucis (sideribus) 322
 parvus 691
- DRACO (16)
 immanis 49
 sinuosa (volumina) 49
 mirabile (monstrum) 50
 squamigero (lapsu) 52
 ultima (cauda) 52
 alto (flexu) 53
 ingentes (oculi) 56
 cava (tempora) 56
 claris (flammis) 56
 unicus (ignis) 57
 dexterius (tempus) 58
 novissima (cauda) 59
 proxima (signa) 61
 laeva (vestigia) 69
 torti 273
 laeva (tempora) 272
- ERIDANUS (4)
 medius 367
 liquidis (astris) 367
 proximus (amnis) 617
 clarus (Amnis) 644
- GEMINI (3)
 medios 461
 laetissima (signa) 541
 Ledaeos (iuvenis) 542
- HYDRA (9)
 infimus (Hydrochoos) 382
 primos (tortus) 429
 triplicis (sideris) 432
 priorem (spiram) 504
 fecundam 543
- vasti 609
 sublimior 619
 claris (flexibus) 672
 mediam 698
- LEO (10)
 posterior (pes) 148
 horrentis (iubas) 149
 fulvum 149
 omnem 469
 adversis (clunibus) 469
 hirsuti (pectoris) 470
 fulgentes (oculi) 471
 Nemeaeus 547
 prima (iuba) 604
 venientis (feri) 606
- LEPUS (6)
 auritum 341
 parvum 343
 languenti (astro) 344
 velocia (crura) 487
 pernix 610
 tutus 682
- LYRA (1)
 Mercurialis 279
- NIXUS (13)
 defecta (efficies) 65
 dextro (genu) 67
 diversa (bracchia) 67
 passis (palmis) 68
 ardua (terga) 70
 erecta (planta) 272
 dextra (planta) 272
 defectum (sidus) 278
 nixa (facies) 467
 nixa (species) 627
 flexo (genu) 627
 ardua (species) 627
 obstipa (imago) 635
- OPHIUCHUS (11)
 succiduis (genibus) 74
 miserabile (sidus) 74
 vastos (umeros) 76
 integer (ardor) 77
 tenuis (manibus) 79
 medium 80
 sinistra (planta) 81
 dextera (vestigia) 82
 impar (pondus) 83
 celsis (astris) 676
 deformis (imago) 678
- ORION (13)
 primus 328

- vicina (stella) 329
 sparsae (flammae) 330
 magni (umeri) 331
 pernici (pede) 332
 laevum (pedem) 368
 medium 504
 defectus 600
 magna (vagina) 601
 claro (igni) 602
 caelatus (balteus) 602
 flebilis 658
 claro (ortu) 723
- PEGASUS (18)
 ales (Sonipes) 207
 tristissima (forma) 210
 obscuro (lumine) 211
 spumanti (ore) 212
 ferus 212
 longa (cervice) 213
 insignior 213
 nitens (stella) 214
 simillima (stella) 214
 magno (lateri) 214
 rudis (imago) 217
 velocis (pennas) 223
 instantem 283
 summa (ungula) 464
 acris (Equi) 465
 ardens 510
 longae (cervicis) 510
 fidentem 694
- PERSEUS (4)
 ales (effigies) 248
 grata (effigies) 249
 similis (dextera) 252
 aligeris (plantis) 254
- PISCES (6)
 gemini (Pisces) 241
 liber (cursus) 244
 singula (vincula) 245
 geminis 379
 orti 699
 geminos 700
- PISCIS AUSTRINUS (1)
 priore (cauda) 591
- PLEIAS (5)
 faciles 257
 plura (sidera) 257
 communem (ignem) 258
 parva (corpora) 260
 multis (astris) 266
- PROCYON (2)
 fulgenti (lumine) 433
 obscurus 688
- PUPPIS (10)
 Argoae 345
 amplior 352
 lucida 355
 aversam 373
 sacrae 489
 speciosa (aplustria) 489
 Argoae 621
 Argoae (ratis) 683
 flexile (signum) 683
 venerandae 687
- SAGITTARIUS (9)
 belligerum (Arcum) 306
 sinuato (nervo) 307
 gravis (Arcus) 312
 pernicio (crura) 392
 magnus (Arcus) 491
 lentus (Arcus) 551
 solitus (Arcus) 552
 prima (facies) 674
 remeabilis (Arcus) 674
- SCORPIUS (8)
 insigni (lumine) 89
 ducentem (ferum) 307
 exoriens 310
 erecta (cauda) 393
 ultima (cauda) 490
 transverso (lumine) 507
 duplex 548
 ardenti (pectore) 660
- SERPENS (9)
 parvam (partem) 83
 ultima (stella) 86
 lubricus (Anguis) 88
 sinuosi (Anguis) 192
 primis (ignibus) 467
 celsi (Anguis) 508
 mediam (partem) 508
 ultima (cauda) 593
 timendos (tortus) 593
- SPICA (1)
 plena 96
- TAURUS (11)
 trux 174
 ignea (cornua) 174
 lucidus 175
 minaci (ore) 175
 patulas (naris) 177
- sinistri (cornus) 178
 summa (flamma) 179
 laevo (poplite) 255
 certissima (signa) 255
 flexi (cruris) 503
 dextro (armo) 709
- TELUM (1)
 leve 690
- TRIANGULUM (4)
 spectabile (donum) 235
 brevius (latus) 238
 clarior (ignis) 238
 medium (Deltoton) 239
- TURIBULUM (4)
 vicinum 394
 sacro (igne) 394
 artae (metae) 396
 sacrum 706
- URSA MAIOR & MINOR (21)
 Cretaeae (Arctoe) 24
 verae (facies) 26
 obversa (ora) 28
 horrida (terga) 29
 liquido (splendore) 42
 certior (Cynosura) 45
 brevis (Cynosura) 46
 maiorem (Arcton) 55
 extremum (sidus) 60
 ignotae (Arctoe) 63
 inocciduis (ignibus) 64
 senior (Helicen) 90
 priora (vestigia) 143
 secunda (vestigia) 143
 hirsutis (clunibus) 144
 ignoti (cervix, caput) 146
 maioris (Ursae) 164
 brevem (Cynosuram) 187
 extremam (caudam) 189
 Lycaonis (Arctos) 226
 vicinis (Ursis) 460
- VIRGO (11)
 sinistra (manu) 96
 venerabile (numen) 102
 placidissima 104
 iustissima 137
 placidae 140
 praestanti (lumine) 140
 clarior (ignis) 141
 intacta 418
 pia 547
 exortae 612
- pia 621
- AVIENUS (608)**
- ANDROMEDA (33)
 ingenti (luce) 460
 anhelanti (face) 462
 geminam (lucem) 462
 summis (plantis) 463
 ignea (lux) 463
 ignea (cingula) 464
 vivax (poena) 466
 dolenti 466
 magna (diducta) 467
 tenuia (bracchia) 468
 odorato (crine) 470
 pleni (capiti) 471
 summo (vertice) 472
 acuti (coni) 473
 aurea 474
 rutilantia (cingula) 520
 claro (astro) 520
 ingens (balteus) 521
 laevo (umero) 557
 sinistrae (ulnae) 559
 proximus 559
 caeruleus 560
 aegram 562
 distantem 769
 pavidum (caput) 779
 extima (manus) 956
 maerens 958
 praecipitis (natae) 1203
 labentia (sidera) 1203
 maestae 1277
 nitentes (umeri) 1278
 dextram (ulnam) 1281
 virginei (corporis) 1282
- AQUA (10)
 steriles (flammae) 830
 egenae (lucis) 830
 efflua (species) 834
 liquidarum (aquarum) 834
 clara (lux) 835
 spatiosa (intervalla) 836
 devia (lumina) 837
 insignis (ignis) 840
 tenui (face) 844
 tenebrosus (ignis) 844
- AQUARIUS (12)
 Troicus (ephebus) 550
 avidus 551
 pronus 551

- Laomedontiadae (ephebi) arduus 260
 647 maxima (lux) 264
 longos (artus) 648 ignea (dextera) 265
 insignis 648 claris (pedibus) 267
 pulcher 649 maior (fax) 268
 pulcher 827 rutilo (astro) 269
 Phrygium (ephebum) 838 sacer (locus) 270
 Idaei (pueri) 980 aurea (cingula) 271
 auratam (urnam) 1049 summos (amictus) 271
 pulcher 1273 ebria (stella) 272
 flammanti (rubore) 272
 AQUILA (2) summa (vestigia) 273
 armigero (alite) 1008 circumflagrantibus
 fulva 1009 (astris) 274
 anhela (astra) 352
 extremis (partibus) 353
 plurima (fax) 358
 ARA (1) anxius (labor) 359
 australem 1284 obvia (omnia) 360
 minor (Arcturus) 1092
 plurimus (Arcturus) 1092
 satur (Arcturus) 1094
 proprio (ore) 1131
 plurimus 1132
 ingentem 1303
 surgentibus (signis) 1304
 sinistra (manus) 1306
 CAELESTEM NODUM
 (2) lenta (vincula) 553
 rutilo (igne) 555
 CALLISTO (3)
 ferinam (effigiem) 254
 prona 255
 inocciduis (stellis) 256
 AURIGA (16)
 impiger (Erichthonius) 409
 pulcher (Erichthonius) 410
 pronus 411
 fuso (corpore) 412
 laevo (umero) 414
 parvas (flammas) 416
 curvi 421
 dexter (pes) 436
 dextrum (pedem) 437
 defixa (genua) 953
 laevum (umerum) 1239
 summae (palmae) 1239
 reliquam (manum) 1242
 corusci (verticis) 1242
 alto (dorso) 1243
 laeva (planta) 1297
 BOOTES (28)
 similis 259
 similis 259
 formidato (nomine) 733
 flammanti (ortu) 742
 plurima (belua) 744
 longi (lateris) 744
 multa (luce) 745
 gemina (vestigia) 748
 rutili 749
 minax 752
 magnus 756
 extremos (artus) 982
 primi (pedes) 1112
 ignicomantis 1112
 magni 1231
 ignea (sidera) 1231
 CAPRA (4)
 fixa 415
 discreta 1238
 exstantia 1238
 devexo (sidere) 1241
 CAPRICORNUS (13)
 gelido 56
 hirsuti 649
 hispida (species) 652
 saetosi 652
 cornigeri 662
 auritum 707
 saetosi 823
 imbriferi 979
 medium (corpus) 979
 saetosa (species) 1048
 hirsuti 1244
 postrema (membra) 1245
 gelidi 1252
 CASSIOPEIA (5)
 infortunatam 450
 maerentis 565
 deformem (ruinam) 1204
 prona 1205
 miseranda (vestigia) 1206
 CENTAURUS (13)
 geminae (formae) 879
 rutilantia (viscera) 879
 equino (ventre) 881
 superstantem (hominem)
 882
 media (alvo) 883
 agrestem (praedam) 887
 feroci 893
 Centaureae (molis) 983
 fera (terga) 983
 turgentia (membra) 1213
 dextera (manus) 1214
 novus (Equus) 1262
 celso (pectore) 1265
 CEPHEUS (15)
 senem 440
 tacitum 440
 lasiden 441
 sacra (sedes) 447
 geminas (manus) 444
 seniles (pedes) 445
 extrema (pede) 446
 protentas (manus) 688
 mediam (alvum) 688
 vaga (bracchia) 1161
 patulas (ulnas) 1166
 distenta (bracchia) 1198
 extima (cingula) 1199
 sola (pectora) 1201
 liber 1229
 CETUS (21)
 dira (belua) 772
 inimica (ora) 773
 Nereia (Pistrix) 775
 tenax 778
 squalentia (terga) 778
 summa (Pistrix) 805
 undicolam (Pistrix) 809
 horrificam (Pistrix) 825
 cristato (dorso) 828
 steriles (flammae) 830
 egenae (lucis) 830
 curvam (caudam) 839
 fluctigeni (monstri) 1158
 saevam (pestem) 1162
 proxima (spina) 1164
 summo (capiti) 1164
 cetosa (viscera) 1299
 diri (monstri) 1301
 prima (pars) 1303
 vicina (Pistrix) 1311
 atram (speciem) 1312
 CORONA (9)
 rutilis (flammis) 196
 Gnosia (lux) 196
 Ariadnaei (capitis) 198
 Ariadnaeae 247
 Minoae 1080
 clara (serta) 1080
 rutila 1083
 mediae 1150
 reliquae 1211
 CORVUS (3)
 caeruleum 900
 intento (rostrum) 901

- edacia (ora) 1005
- CRATER (2)
coruscum 899
levis 1005
- CYGNUS (17)
Cygneo (capiti) 635
sidereis (pinnis) 636
claro (astro) 637
lucidus 637
flagrans (os) 638
longa (guttur) 638
grandibus (stellis) 639
atris (stellis) 639
obscuris (stellis) 640
perfacilem (volatum) 641
dextro (late) 641
dextram (Cepheida) 641
Ales (Olor) 692
conterminus (Olor) 692
cana (colla) 693
prima (pars) 1118
canum (Olorem) 1118
- DELPHINUS (9)
curvus (Delphis) 700
arduus 703
vagus 704
breve (signo) 706
medios (artus) 708
taeter 708
aureus (rubor) 709
gemino (situ) 710
ignipotens (lux) 710
- DRACO (21)
squameus 140
curvis (anfractibus) 141
spatiosa (volumina) 142
ultima (agmina) 144
curvo 147
sactosa (tempora) 153
duplex (fulgor) 153
geminis (fulgoribus) 154
unicus (ignis) 155
protenti 160
summae (caudae) 161
dimensos (meatus) 157
dextri (temporis) 162
aemula (lumina) 163
vicinis (flammis) 163
pruinoso 169
maculosi 193
prona (tempora) 193
declivi (tramite) 448
prima (spira) 449
- flexi 449
- ERIDANUS (7)
caeruleo (gurgite) 780
senem 795
Pharium (Nilum) 796
effusi (gurgitis) 804
parco (lumine) 1119
nascentis (Padi) 1314
prima (agmina) 1315
- GEMINI (1)
aeternae (facis) 378
- HERCULES (1)
flammiger (Alcides) 382
- HYDRA (10)
ingenti (agmine) 891
lubrica (agmina) 896
flammigero (ore) 898
trisulcam (linguam) 898
ultima (agmina) 900
vaga (viscera) 901
ultima (vestigia) 1125
longior 1135
extremae (caudae) 1135
postremi (agminis) 1212
- LEO (11)
maxima (ora) 391
flammigeri 392
plurima (membra) 394
singula (viscera) 395
adsiduis (flammis) 395
spatiosa (viscera) 894
ima (pectora) 965
calentis 965
plana (viscera) 967
flammifer 1046
villosus 1103
- LEPUS (4)
parvulus 746
pavidum 752
brevis 981
claro (ortu) 1111
- LYRA (6)
curva (testudine) 619
canoros (nervos) 633
dicata 634
contermina 635
Cyllenea 1116
Mercurialis 1227
- NIXUS (22)
- similis (laboranti) 172
expertem 173
subnixa (membra) 185
sinistro (genu) 185
dextrae (plantae) 192
succidui (sideris) 194
ampla (terga) 194
defessi (signi) 203
extremo (vertice) 204
innixi (sideris) 205
laevum (femur) 632
curvo (signo) 635
replicato (poplite) 1107
iuge (poplite) 1107
superi (corporis) 1108
laevam (plantam) 1109
dextra (planta) 1137
conterminus 1139
remorantia (membra) 1148
medii (artus) 1223
vasta (pectora) 1223
dextera (ulnarum) 1224
- OPHIUCHUS (22)
clarum 205
Triccaei (numinis) 206
insignis (venas) 226
ardens 226
rigidos (artus) 227
arduus 228
vibrantibus (umeris) 228
ingenti (ortu) 230
lentis (umeris) 231
obscurior (lux) 231
compar (flamma) 232
levi (luce) 233
ultima (suffusa) 233
prompta (suffusa) 234
postrema (suffusa) 234
parco (igne) 234
medium 237
dextra (manus) 243
flagrantia (dorsa) 961
rigidi 1007
celsos (umeros) 1087
geminas (palmas) 1219
- ORION (19)
formidata (bracchia) 249
truci 249
hebes (ignis) 253
optunso (crine) 253
rutilum 526
formidatum 584
celso (cardine) 722
auratum (ensem) 723
- rubens (balteus) 723
magnus 747
laevum (pedem) 801
rutili 801
ardentia (cingula) 1100
corusco (ense) 1101
ingentem 1170
protentum 1232
erilem (gressum) 1254
vicinas (faces) 1316
rutili 1316
- PEGASUS (29)
indiga (alvus) 471
absciso (ventre) 474
indiscreta (lux) 475
aemula (fax) 478
plurimus (ignis) 479
similis (rubor) 480
procero (collo) 481
maxima (iuba) 481
languida (cervix) 482
marcenti (igne) 482
spectabilis (cervix) 482
claro (lumine) 484
integer 485
media (alvo) 487
primis (cruribus) 488
alterno (motu) 503
flagrantibus (astris) 506
perfusa (pectora) 507
sinistrae (pinnae) 544
ales (Equus) 545
summa (vestigia) 643
equinum (caput) 646
prima (vestigia) 842
celeris (Equi) 958
summa (vestigia) 958
comanti (cervice) 1009
impiger (sonipes) 1121
ardua (cervix) 1121
acris (Equi) 1154
- PERSEUS (16)
alato (pede) 564
maxima (dextera) 564
ingenti (passu) 566
pulverulenta (vestigia) 567
sinistri (femoris) 568
laevo (pede) 954
sinistro (umero) 955
alatus 1246
dextro (pede) 1248
liber 1249
Persea (astra) 1286
proceri (verticis) 1286

- claros (umeros) 1287
reliquos (artus) 1290
integer 1292
reses 1292
- PISCES (10)
Bambycii 542
medio (sidere) 547
rigida (forma) 548
celsior 549
propior 549
Bambycii 646
fusa (vincula) 802
geminos 802
novo (sidere) 1271
aurea (incendia) 1280
- PISCIS AUSTRINUS (4)
Notium (Piscem) 826
rutilantia (sidera) 829
Austri (Piscis) 1081
summo (ventre) 1085
- PLEIAS (22)
artior (locus) 569
lentae (facis) 570
rutili (sideris) 571
aegra (lumina) 571
claro (astro) 572
aureus (rubor) 572
rutila (sidera) 577
tenui (lumine) 579
famosa (Maia) 581
deflentem (Electram) 585
lugentem (Electram) 586
diffusam (effigiem) 593
soluti (crinisque) 593
diros (cometas) 594
rutilo (cruore) 597
indignam (Meropen) 600
flammiger (angulus) 604
mixtis (ignibus) 604
similis (vigor) 605
tenui (face) 607
spectabilis (ignis) 607
astrales (flammas) 609
- PROCYON (2)
ultimus 902
rutilo (ore) 903
- PUPPIS (15)
Iasoniam (Argo) 756
refulgentem (Iasoniam) 757
Thessala (cumba) 757
sollemnem (faciem) 758
- rutilam (puppim) 765
rigido (malo) 766
celsior 768
merso (clavo) 768
demissum (clavum) 807
Iasoniae (carinae) 808
depicta (terga) 808
Thessala (Argo) 982
Thessala 1133
curvis (oris) 1250
duro (dorso) 1251
- SAGITTA (4)
inscia 690
inscia 691
ampla 985
flammata (sidera) 1258
- SAGITTARIUS (5)
aureus (arcus) 672
pigro (sidere) 683
tardos (artus) 684
tereti (arcu) 690
devecto (Sagittigero) 1245
- SCORPIUS (27)
geminas (partis) 239
maculosa (pectora) 240
curvis (Chelis) 250
falcata (cornua) 251
Chii (monstri) 251
sidereae (facis) 252
ultima (bracchia) 525
duri (sideris) 679
ultima (cauda) 682
venenatae (caudae) 845
plurimus 846
ingens 882
curva (bracchia) 884
venenati (signi) 884
venenatae (caudae) 984
disiecta (volumina) 984
flexarum (Chelarum) 1006
falcatas (Chelas) 1128
expertis (sideris) 1129
clara (luce) 1129
curva (bracchia) 1136
Chii (signi) 1136
ultima (terga) 1143
extima (cauda) 1151
prima (bracchia) 1152
venenati (monstri) 1152
acer 1166
- SERPENS (16)
- flexilis 237
aequo (agmine) 242
tenta (volumina) 242
compar 242
sinuoso 243
plurimus (lapsus) 245
rutilo (mento) 246
ignea (lux) 246
lubricus 248
vasto (agmine) 1089
aspera (cervix) 1089
primis (spiris) 1090
primam (spiram) 1220
rutili 1220
prima (volumina) 1267
ingentis (caudae) 1268
- SIRIUS (2)
flagrans 821
liber 1124
- SPICA (1)
Siriaco (calore) 285
- TAURUS (19)
cornigeri 422
saetosam (frontem) 423
flexo (crure) 424
minaces (oculos) 424
similem (formam) 426
gemino (ductu) 427
camuris (protractibus) 429
proprio (ore) 431
vera (imagine) 432
curva (cornua) 432
mediam (frontem) 433
creber (ignis) 433
laevo (acumine) 435
sinistrum (cornum) 437
surgentem 546
fera (pectora) 720
minacis 1003
nascentis 1293
nova (astra) 1293
- TRIANGULUM (5)
summum (caput) 529
gemini (iugi) 530
suprema (vicinia) 530
parcior 532
flammigerarum (stellarum) 533
- URSA MAIOR & MINOR (25)
sacras (Arctos) 101
feras (Ursas) 103
- nescia (signa) 115
inscia (signa) 115
hospita (signa) 116
obvia (pectora) 117
versa (forma) 118
Lycaoniis (Ursis) 118
ardentia (dorsa) 120
praescia (signa) 123
parva (Cynosura) 125
compta (Plaustra) 143
Lycaoniis (choreis) 143
postremam (Arcton) 149
maioris (signi) 150
maioris (Ursae) 355
clara (Arcto) 358
prima (vestigia) 361
rutilae (caudae) 364
postrema (vestigia) 391
Cynosuridos (Ursae) 443
Cynosuridos (Ursae) 509
pruinosas (Arctos) 693
Lycaoniae (Ursae) 1230
celsis (Ursis) 1307
- VIRGO (18)
sacros (artus) 276
aurea (sidera) 280
diva (Ceres) 284
protentata (manu) 286
pernicibus (alis) 286
summo (vertice) 287
fluxa (vestigia) 288
placidam (aurem) 291
venerabilis 291
inculpatae 348
pernicipus (alis) 349
diva 350
libens 352
ingenti 895
virgineos (artus) 963
Attica 1046
virgineos (artus) 1127
Latonia 1171

LIITE 2: Seuraavassa listassa on lueteltu tämän työn aineistoon kuuluvat adjektiivit aakkosjärjestyksessä ja tekstissä esiintyvissä muodossaan:

CICERO:

acrem 158	clarum 331	extremo 410	industria 254
acuti 122	clarum 357	fera 140	industria 380
adflexo 373	clarum 376	fera 413	instantem 468
adpositum 19	clarum 413	feram 275	lacrimosa 442
adverso 395	clinata 53	fero 326	laeto 458
adversum XXV,2	clinato 259	ferventia 320	laeva XXV,1
aequa 359	communi XXXII,3	fervida IX,3	laeva 149
aestifer 320	contortis XXXIII,1	fervidus 108	laevo 18
aestiferos 111	converso 437	fervidus 377	laevum XXV,3
aeternum XXXII,4	converso 456	fervidus 462	laevum XXVIII,2
Ales 47	convexa 42	fixa XVI,3	laevum 45
Ales 258	convexam 127	fixus 395	laevum 375
Ales 294	convexo 217	flexo 215	larga 394
alto 467	corniger XXVII,1	flexo 290	lato 368
amplam 276	corusco 96	flexo 455	latos 477
amplior 361	curvus 91	flexum 46	levi 218
aptis 24	Cyllenia 381	flexum 78	levipes 121
ardens 254	defessa XI,1	flexum 325	longa 385
ardenti 87	defesso 125	fortis 54	lubrica 218
ardentia 479	defixo 21	fulgens 84	lustrantes 441
Argolicam 277	deflexum 279	fulgens 412	maesta XXXI,2
Australem 167	delapsa 351	fulgentem 192	magna 324
brevior 360	depulsa 382	fulgentem 276	magna 372
caeruleae 275	dexter XXVIII,2	fulgentis 183	magnam 469
cassum 369	dextra 56	fundentis 274	magni 91
clara XXV,3	dextra 257	funesta 414	magni 181
clara 136	dextram 52	funestum 146	magnis 146
clara 381	dextro 52	fusa 99	magnis 176
clara 461	dextrum 399	gelido 177	magnis 434
clara 471	dextrum 465	gelidum 274	magnis 434
clarae 4	dimidiam 352	geminis 48	magno XXVI,1
clarae 180	disparsa 397	horribilis 414	magnum 38
clari 138	disperso 137	horrificos 122	magnum 358
claris 50	distincta VII,2	illustre XVI,6	magnus 384
claris 367	distincta 352	illustri XXVI,1	magnus 473
claro XIV,1	diversos 24	illustri XXXI,1	magnus 473
claro XVI,4	duplices XX,1	infera 352	magnu' XXII,3
claro 263	duplices XXXII,3	inferior 10	magnu' 263
claro 277	duplices 14	inferior 99	media 409
claro 291	duplices 258	inferiora 103	media 219
claro 323	duplici IX,2	inferiora 464	medio 265
claro 365	duplici XV,1	inflexo 330	medio 438
claro 386	evalida 154	ingens 291	medium XV,3
claro 389	exiguo 174	ingenti 89	medium 273
clarum 38	eximio XIII,1	inlustrem 213	medium 392
	exiquum XXVI,2	inlustrem 375	micanti XXXII,1
	expers 49	inlustri 144	minor 8
			minoris 79
			mixta 152

- natos XXII,1
 natum 20
 Neptunia 436
 nimio 92
 nitens 85
 nocturna VII,1
 obliquo 102
 obscura XXX,1
 obscura 49
 obscura 194
 obscurae 182
 obscuro 329
 obscuro 393
 obscurum 173
 obstipum IX,5
 omnis 449
 parva VII,4
 parva 451
 parvae 30
 parvas 28
 parvis 50
 parvo 37
 parvo 180
 parvos 468
 parvum 4
 pauca 379
 paucae 293
 pinnati 54
 plumato 220
 posteriora 138
 posteriores 388
 praecipitantem 124
 praecipiti 215
 praeclara 9
 praeclaro 371
 praedita XXVI,1
 prima 378
 primas 383
 primo 350
 prior VII,2
 priora 181
 procera 150
 proiecto 330
 pulverulentus 25
 quadruplicis 93
 radianti IX,4
 radiantis 172
 radiato 392
 religatus XV,2
 rutila 412
 rutilo 107
 rutilo 322
 sanctissima 36
 semifero 59
 semotam 139
 serius 363
 serpentis 478
- simili 6
 simili 7
 sinistro 256
 spinigeram 178
 splendenti XVI,6
 squamiferi 328
 squamoso 143
 summa 194
 summam 383
 summo 441
 summum XXXII,2
 summum 455
 supera 364
 supera 474
 superas 459
 superas 459
 supero 356
 supero 374
 tenues 37
 tenues 179
 tenui 95
 tereti IX,5
 torto XV,2
 torva 321
 torvu' VIII,2
 tremebundis 88
 tremebundus 122
 tremulam XXII,3
 trucibus IX,3
 truculenta XXV,2
 truculenti 103
 truculentus 213
 umidus 327
 validis 267
 validis 358
 valido XXVII,1
 valido 58
 vetus 134
 virilem 209
- GERMANICUS:**
 acris 465
 adversis 469
 aequoreae 371
 aestifero 524
 ales 207
 ales 248
 aligeris 254
 alto 53
 amplior 352
 apta 691
 ardens 510
 ardentem 6
 ardenti 660
 ardua 70
- ardua 627
 arduus 596
 Argoae 345
 Argoae 621
 Argoae 683
 Ariadnaeo 71
 armiger 688
 artae 396
 auritum 341
 aversam 373
 aversum 695
 belligerum 306
 brevem 187
 brevior 226
 brevis 46
 brevis 195
 brevis 321
 brevis 238
 caelatus 602
 caesus 91
 candidus 465
 cava 56
 celsi 508
 celsis 676
 Cepheida 240
 certior 45
 certissima 255
 clara 71
 clara 229
 clarior 141
 clarior 238
 claris 56
 claris 672
 claro 168
 claro 625
 claro 602
 claro 723
 clarus 425
 clarus 644
 clarus 670
 communem 258
 contemptior 334
 Cretaeae 24
 Cretaeae 167
 crinita 87
 defecta 65
 defectum 278
 defectus 600
 deformis 678
 devotae 248
 dextera 82
 dextera 679
 dextera 712
 dexterior 282
 dexterius 58
 dextra 179
 dextra 272
- dextra 285
 dextro 67
 dextro 188
 dextro 709
 distantia 85
 districta 205
 diversa 67
 ducentem 307
 duplex 548
 erecta 272
 erecta 393
 exoriens 310
 exortae 612
 expositam 356
 extremam 189
 extremum 60
 faciles 257
 falsa 277
 fecundam 543
 ferus 212
 fidentem 694
 fidissima 167
 fixus 710
 flagranti 484
 flebilis 658
 flexi 503
 flexile 683
 flexo 627
 forantis 505
 fulgentes 471
 fulgenti 433
 fulvum 149
 gelidi 7
 gelidi 289
 gemini 241
 geminis 379
 geminos 700
 glacialibus 483
 grata 249
 gratus 689
 gravis 312
 hirsuti 470
 hirsutis 144
 hirsuto 415
 horrentis 149
 horrida 29
 horrida 198
 Iasides 184
 ignea 174
 ignea 204
 ignotae 63
 ignoti 146
 imam 381
 imam 488
 imam 637
 immania 414
 immanis 49

- impar 83
 imperfecta 636
 infimus 382
 ingens 163
 ingentes 56
 ingentis 417
 inimicum 170
 innocuis 318
 innociduis 64
 insigni 89
 insignior 213
 instantem 283
 intacta 418
 intactus 643
 integer 77
 integer 711
 intorta 487
 iusta 200
 iustissima 137
 iustissimus 421
 laeta 281
 laetior 704
 laetissima 541
 laeva 69
 laeva 272
 laeva 283
 laeva 713
 laevam 462
 laevo 255
 laevum 368
 languenti 344
 latus 192
 Ledaeos 542
 lentus 551
 leve 690
 levem 505
 liber 244
 liquidis 367
 liquido 42
 longa 213
 longae 510
 lubricus 88
 lucida 355
 lucidus 175
 Lycaonis 226
 maestus 161
 magna 601
 magni 331
 magnis 203
 magno 214
 magnus 491
 maiorem 55
 maioris 164
 maxima 640
 media 180
 mediam 508
 mediam 698
 medii 281
 medios 461
 medium 80
 medium 239
 medium 485
 medium 504
 medius 367
 Mercurialis 279
 meritae 200
 micantis 231
 minaci 175
 Minoa 692
 Minoae 590
 mirabile 50
 miserabile 74
 miserabile 633
 multis 266
 Nemeaeus 547
 Nereia 356
 nigra 506
 nitens 214
 nitentem 278
 niveus 615
 nixa 467
 nixa 627
 nobile 685
 nobilis 532
 novissima 59
 obscurior 669
 obscuro 211
 obscurum 93
 obscurus 688
 obstipa 635
 obversa 28
 omnem 469
 omnibus 690
 orti 699
 parva 260
 parvam 83
 parvo 431
 parvum 343
 parvus 691
 passis 68
 patulas 177
 patulis 187
 paucis 195
 paucis 322
 perfecto 716
 pernici 332
 pernicia 392
 pernicia 675
 perniciosior 227
 pernix 610
 pernix 703
 pia 547
 pia 621
 pius 421
 pius 638
 placidae 140
 placidissima 104
 plena 96
 plura 257
 posterior 148
 praestanti 140
 prima 604
 prima 611
 prima 674
 primis 467
 primos 429
 primus 158
 primus 328
 princeps 502
 prior 286
 priora 143
 priore 591
 priorem 504
 propior 482
 proprio 94
 proxima 61
 proximus 138
 proximus 617
 rapidi 611
 regalem 282
 regalis 643
 remeabilis 674
 rigidum 597
 rudis 217
 sacrae 489
 sacrata 71
 sacro 394
 sacrum 706
 secunda 143
 senior 90
 servatae 249
 siderea 598
 similis 252
 simillima 214
 singula 245
 sinistra 81
 sinistra 96
 sinistra 715
 sinistri 178
 sinuato 307
 sinuosa 49
 sinuosi 192
 solitus 552
 sparsae 330
 speciosa 489
 spectabile 235
 spumanti 212
 squamea 721
 squamigerae 390
 squamigero 52
 stellantibus 607
 subiectum 147
 sublimior 619
 succiduis 84
 summa 179
 summa 464
 summo 181
 tardus 139
 teneros 713
 tenuis 79
 timendo 333
 timendos 593
 torti 273
 transversae 463
 transverso 507
 transversus 163
 triplicis 432
 tristia 93
 tristia 697
 tristissima 210
 trux 174
 tutus 682
 ultima 52
 ultima 86
 ultima 490
 ultima 593
 uncis 688
 unicus 57
 vasti 609
 vastos 76
 vastos 697
 velocia 487
 velocis 223
 venerabile 102
 venerandae 687
 venientis 606
 verae 26
 vicina 329
 vicinis 460
 vicinum 394
 vicinum 718
 vocali 430
 volucer 277

AVIENUS:

 absciso 474
 acer 1166
 acris 1154
 acuti 473
 adsiduis 395
 aegra 571
 aegram 562
 aemula 163
 aemula 478
 aequo 242
 aeternae 378

- agrestem 887
 alato 564
 alatus 1246
 ales 545
 Ales 692
 alterno 503
 alto 1243
 ampla 194
 ampla 985
 anhela 352
 anhelanti 462
 anhelanti 728
 anxius 359
 ardens 226
 ardentia 120
 ardentia 1100
 ardua 1121
 arduus 228
 arduus 260
 arduus 703
 maxima 264
 Ariadnaeae 247
 Ariadnaei 198
 armigero 1008
 artior 569
 aspera 1089
 astrales 609
 atram 1312
 atris 639
 Attica 1046
 auratam 1049
 auratum 723
 aurea 271
 aurea 280
 aurea 474
 aurea 1280
 aureus 572
 aureus 672
 aureus 709
 auritum 707
 australem 1284
 Austri 1081
 averso 546
 avidus 551
 Bambycii 542
 Bambycii 646
 breve 706
 brevis 981
 caeruleo 780
 caeruleo 1031
 caeruleum 900
 caerulus 560
 calentis 965
 camuris 429
 cana 693
 canoros 633
 canum 1118
 celer 59
 celer 508
 celeris 958
 celsior 549
 celsior 768
 celsis 1307
 celso 722
 celso 1265
 celsos 1087
 Centaureae 983
 cetosa 1299
 Chii 251
 Chii 1136
 circumflagrantibus 274
 citus 524
 clara 358
 clara 835
 clara 1080
 clara 1129
 claris 267
 claro 484
 claro 520
 claro 572
 claro 637
 claro 1111
 claros 1287
 clarum 205
 coeanea 732
 comanti 1009
 compar 232
 compar 242
 compta 143
 contermina 635
 conterminus 692
 conterminus 1139
 cornigeri 422
 cornigeri 662
 corusci 1242
 corusco 1101
 coruscum 899
 creber 433
 cristato 828
 curva 432
 curva 619
 curva 884
 curva 1136
 curvam 839
 curvi 421
 curvis 141
 curvis 250
 curvis 1250
 curvo 147
 curvo 635
 curvus 700
 Cygneo 635
 Cyllenea 1116
 Cynosuridos 443
 Cynosuridos 509
 declivi 448
 defessi 203
 defixa 953
 deflentem 585
 deformem 1204
 demissum 807
 depicta 808
 devecto 1245
 devexo 1241
 devia 837
 dexter 436
 dextera 1214
 dextera 1224
 dextra 243
 dextra 1137
 dextrae 192
 dextram 641
 dextram 1281
 dextri 162
 dextro 641
 dextro 1248
 dextrum 437
 dicata 634
 diffusam 593
 dimensos 157
 dira 772
 diri 1301
 diros 594
 discreta 1238
 disiecta 984
 dispar 388
 distantem 769
 distenta 1198
 diva 284
 diva 350
 dolenti 466
 duplex 153
 duri 679
 duro 383
 duro 1251
 ebria 272
 edacia 1005
 efflua 834
 effusi 804
 egenae 830
 equino 881
 equinum 646
 erilem 1254
 expertem 173
 expertis 1129
 exstantia 1238
 extima 956
 extima 1151
 extima 1199
 extimus 1290
 extrema 446
 extremae 1135
 extremis 353
 extremo 204
 extremos 982
 falcata 251
 falcatas 1128
 famosa 581
 fera 720
 fera 983
 feras 103
 ferinam 254
 feroci 893
 fixa 415
 flagrans 638
 flagrans 821
 flagrantia 961
 flagrantibus 506
 flammanti 272
 flammanti 742
 flammata 1258
 flammifer 1046
 flammiger 382
 flammiger 604
 flammigerarum 533
 flammigeri 392
 flammigero 725
 flammigero 898
 flexarum 1006
 flexi 449
 flexilis 237
 flexo 424
 fluctigeni 1158
 fluxa 288
 formidata 249
 formidato 733
 formidatum 584
 fulva 1009
 fusa 802
 fuso 412
 gelidi 1252
 gelido 56
 gemina 724
 gemina 748
 geminae 879
 geminam 462
 geminas 239
 geminas 444
 geminas 1219
 gemini 530
 geminis 154
 gemino 427
 gemino 710
 geminos 802
 geminus 384
 Gnosia 196
 grandibus 639
 gravis 732

- hebes 253
 hirsuti 649
 hirsuti 1244
 hispida 652
 horrificam 825
 hospita 116
 Iasiden 441
 Iasoniae 808
 Iasoniam 756
 Idaei 980
 ignea 246
 ignea 265
 ignea 463
 ignea 464
 ignea 1231
 ignicomantis 1112
 ignipotens 710
 ima 965
 imbriferi 979
 immodici 729
 impiger 409
 impiger 1121
 inculpatae 348
 indiga 471
 indignam 600
 indigus 512
 indiscreta 475
 infortunatam 450
 ingens 521
 ingens 882
 ingentem 1170
 ingentem 1303
 ingenti 230
 ingenti 460
 ingenti 566
 ingenti 891
 ingenti 895
 ingentis 1268
 inimica 773
 innixi 205
 innociduis 256
 inscia 115
 inscia 690
 inscia 691
 insignis 226
 insignis 648
 insignis 840
 integer 485
 integer 1292
 intento 901
 iuge 1107
 iusti 513
 labentia 1203
 laeva 1297
 laevam 1109
 laevo 414
 laevo 435
 laevo 557
 laevo 954
 laevum 632
 laevum 801
 laevum 1239
 lanati 535
 languida 482
 laniger 773
 Laomedontiadae 647
 Latonia 1171
 lenta 553
 lentae 570
 lentis 231
 levi 233
 levis 1005
 libens 352
 liber 1124
 liber 1229
 liber 1249
 liquidarum 834
 longa 638
 longi 744
 longior 1135
 longos 648
 lubrica 896
 lubricus 248
 lucidus 637
 lugentem 586
 Lycaoniae 1230
 Lycaoniis 118
 Lycaoniis 143
 maculosa 240
 maculosi 193
 maerens 958
 maerentis 565
 maestae 1277
 magna 467
 magni 1231
 magno 511
 magnus 747
 magnus 756
 maior 268
 maioris 150
 maioris 355
 marcenti 482
 marcida 515
 maxima 391
 maxima 481
 maxima 564
 media 487
 media 883
 mediae 1150
 mediam 433
 mediam 688
 medii 1223
 medio 547
 medios 708
 medium 237
 medium 979
 Mercurialis 1227
 merso 768
 minaces 424
 minacis 1003
 minax 752
 Minoae 1080
 minor 1092
 miseranda 1206
 mixtis 604
 multa 745
 multus 727
 nascentis 1293
 nascentis 1314
 Nereia 775
 nescia 115
 nitentes 1278
 Notium 826
 nova 1293
 novo 1271
 novus 1262
 obscurior 231
 obscuris 640
 obvia 117
 obvia 360
 odorato 470
 optunso 253
 parcior 512
 parcior 532
 parco 234
 parco 1119
 parva 125
 parvas 416
 parvulus 746
 patulas 1166
 pavidum 752
 pavidum 779
 perfacilem 641
 perfusa 507
 pernicious 286
 pernicipus 349
 Persea 1286
 Pharium 796
 Phrixei 1283
 Phrygium 838
 pigro 390
 pigro 683
 placidam 291
 plana 967
 pleni 471
 plurima 358
 plurima 394
 plurima 744
 plurimus 245
 plurimus 479
 plurimus 726
 plurimus 846
 plurimus 1092
 plurimus 1132
 postrema 234
 postrema 391
 postrema 1245
 postremam 149
 postremi 1212
 praecipitis 1203
 praescia 123
 prima 361
 prima 449
 prima 842
 prima 1118
 prima 1152
 prima 1267
 prima 1303
 prima 1315
 primam 1220
 primi 1112
 primis 488
 primis 1090
 proceri 1286
 procero 481
 prompta 234
 prona 193
 prona 255
 prona 1205
 pronus 411
 pronus 551
 propior 549
 propriis 519
 proprio 431
 proprio 1131
 protentas 688
 protentata 286
 protenti 160
 protentum 1232
 proxima 1164
 proximus 559
 pruinosas 693
 pruinoso 169
 pulcher 410
 pulcher 649
 pulcher 827
 pulcher 1273
 pulverulenta 567
 refulgentem 757
 reliquae 1211
 reliquam 1242
 reliquos 1290
 remorantia 1148
 replicato 1107
 reses 1292
 rigida 548
 rigidi 1007
 rigido 766

- rigidos 227
 rubens 723
 rutila 577
 rutila 1083
 rutilae 364
 rutilae 512
 rutilam 765
 rutilantia 520
 rutilantia 829
 rutilantia 879
 rutilantibus 730
 rutili 571
 rutili 749
 rutili 801
 rutili 1220
 rutili 1316
 rutilis 196
 rutilo 246
 rutilo 269
 rutilo 555
 rutilo 597
 rutilo 903
 rutilum 526
 sacer 270
 sacra 447
 sacras 101
 sacros 276
 saetosa 153
 saetosa 1048
 saetosam 423
 saetosi 652
 saetosi 823
 saevam 1162
 satur 1094
 segnior 510
 senem 440
 senem 795
 seniles 445
 sidereae 252
 sidereis 636
 similem 426
 similis 172
 similis 259
 similis 259
 similis 480
 similis 605
 similis 731
 singula 395
 sinistra 1306
 sinistrae 544
 sinistrae 559
 sinistri 568
 sinistro 185
 sinistro 955
 sinistrum 437
 sinuoso 243
 Siriaco 285
 sola 1201
 sollemnem 758
 soluti 593
 spatiosa 142
 spatiosa 836
 spatiosa 894
 spectabilis 482
 spectabilis 607
 squalentia 778
 squameus 140
 steriles 830
 subnixa 185
 succidui 194
 summa 273
 summa 643
 summa 805
 summa 958
 summae 161
 summae 1239
 summis 463
 summo 287
 summo 472
 summo 1085
 summo 1164
 summos 271
 summum 529
 superi 1108
 superstantem 882
 suprema 530
 surgentem 546
 surgentibus 1304
 tacitum 440
 tacter 708
 tardos 684
 tenax 778
 tenebrosus 844
 tenta 242
 tenui 579
 tenui 607
 tenui 844
 tenuia 468
 tereti 690
 Thessala 757
 Thessala 982
 Thessala 1133
 Triccaei 206
 trisulcam 898
 Troicus 550
 truci 249
 turgentia 1213
 ultima 144
 ultima 233
 ultima 525
 ultima 682
 ultima 900
 ultima 1125
 ultima 1143
 ultimus 902
 undicolam 809
 unicus 155
 vaga 901
 vaga 1161
 vagus 704
 varios 730
 vasta 1223
 vasto 1089
 venenatae 845
 venenatae 984
 venenati 884
 venenati 1152
 venerabilis 291
 vera 432
 versa 118
 vibrantibus 228
 vicina 1311
 vicinas 1316
 vicinis 163
 villosus 1103
 virginei 1282
 virgineos 963
 virgineos 1127
 vivax 466

Liite 3: Seuraavassa listassa on lueteltu tässä työssä esiintyvät adjektiivit aakkosjärjestyksessä:

aequoreus 40
 aequus 26, 43
 aestifer 49, 51
 aeternus 45, 62
 aliger 49, 51
 alternus 45
 altus 46, 47
 amplior 53
 amplus 26, 44, 56
 Anchisiades 18 (av. 59)
 ardens 30, 55
 arduus 43
 Argous 57
 Argolicus 47, 57
 Ariadnaeus 41
 armiger 49, 51
 asper 49
 Atticus 48
 aureus 12, 24, 41, 54, 69
 australis 36
 belliger 49, 51
 brevior 53
 brevis 35, 50, 56
 caeruleus 24, 34, 40, 41, 44, 54, 60, 69
 caeruleus 44, 54, 60, 69
 candidus 34, 55
 canus 54, 69
 cavus 42
 celsior 53
 Centaureus 41
 clarior 53
 clarus 22, 33, 34, 49, 55, 70, 75
 coeaneus 24
 corniger 31, 51
 coruscus 47, 48
 Cretaeus 41, 57
 curvus 42, 43
 Cylleneus 36, 41
 Cyllenius 57
 dexter 29, 49, 65, 75
 dexterius 53
 divus 25, 43
 evalidus 45
 exiguus 43
 extremus 52
 facilis 50
 fecundus 46
 ferinus 27
 ferus 29
 fervidus 45
 flagrans 55, 70
 flammifer 49, 51
 flammiger 49, 51
 flebilis 50
 flexilis 50
 fluctigenus 51, 67, 77
 fulgens 55
 fulvus 34, 42, 54, 69
 funestus 28
 gelidus 27, 45, 46
 geminus 45
 gentilicium 25
 glacialis 50
 Gnosius 42
 grandis 50, 56, 66, 72
 horribilis 50
 horrificus 47, 48, 51, 67
 Ianuarius 25
 igneus 24, 40, 41, 55, 59, 70
 ignicomans 51, 67, 77
 ignifer 67
 ignipotens 51, 67
 illustris 34, 50, 55, 65, 70
 imbrifer 31, 51
 imperatorius 25
 inferior 53
 ingens 35, 56, 71
 inimicus 47
 inocciduus 43
 innocuus 43
 intactus 28
 integer 49
 iustissimus 32, 52
 lacrimosus 48, 64
 lactus 46
 laevus 25, 42, 43, 75
 lanatus 28
 laniger 51
 Latonius 18
 latus 56
 lentus 47
 levipes 51, 67
 liber 49
 longus 35, 56
 lubricus 28, 47, 48
 lucidus 55
 Lycaonius 42, 57
 maculosus 48
 maestus 36
 magnus 14, 35, 45, 56, 71, 72
 maior 15, 53
 medius 41, 42, 60, 75
 Mercurialis 36, 50
 micans 55, 70

minor 15, 17, 53
 Minous 57
 miserabilis 22, 50
 miserandus 46
 montuosus 29
 multus 47
 nebulosus 12
 Nemeaeus 18, 41
 Neptunius 18, 41, 57
 Nereius 42
 niger 54, 69, 70
 nitens 55, 70
 niveus 40, 54, 69
 nobilis 50
 nocturnus 27, 45, 62
 obliquus 43
 obscurior 53
 obscurus 32, 49, 55
 parcior 53
 parcus 48, 56
 parvus 35, 42, 56
 parvulus 26, 35, 44, 61
 patulus 26, 44
 paucus 47
 pavidus 46
 pernix 30
 Phrixeus 41
 Phrygius 42
 piger 49
 pinnatus 36
 pius 22, 41
 plenus 45
 plurimus 52
 poeticus 28
 posterior 53
 praeclarus 33, 49, 55
 primus 52
 prior 53
 pronus 45
 proprius 25, 41
 protentus 28
 proximus 52
 pruinosus 48, 65
 pulvereus 63
 pulverulentus 47, 63
 regalis 50
 reliquus 43
 remeabilis 50
 rigidus 46
 Romanus 27
 rubens 54, 69
 rutilus 34, 44, 54, 61, 69
 rusticus 28
 saetosus 29, 48
 sanctissimus 52
 secundus 27
 semifer 51
 sidereus 40
 similis 50
 simillimus 52
 singulus 44
 sinister 49, 65
 sinuosus 36, 48, 64
 Sirciacus 48
 spatiosus 48, 56
 speciosus 48, 64
 spectabilis 30, 50
 spiniger 51
 squameus 40, 64
 squamifer 51, 64
 squamiger 29, 49, 51
 squamosus 48, 64
 succiduus 43
 summus 32, 52
 tardus 46
 tenuis 50
 Thessalus 57
 timendus 27
 torvus 42
 tremebundus 27, 45
 tremulus 44
 tristissimus 52
 Troicus 48
 truculentus 28, 46, 62
 trux 63
 ultimus 52
 umidus 45
 uncus 47
 undicolus 31, 51, 67
 unicus 47
 validus 45
 varius 25
 vastus 35, 47, 56
 venerabilis 50
 venerandus 46
 vicinus 45
 virgineus 24, 41
 vocalis 50